

Univerzita Palackého v Olomouci

Právnická fakulta

Petra Jonášková

Fortitudine et caritate – Statečností a láskou

Osudy majetku šlechtické rodiny Mensdorff-Pouilly v letech 1948 až 2011

Diplomová práce

Olomouc 2015

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Fortitudine et caritate – Statečností a láskou, Osudy majetku šlechtické rodiny Mensdorff-Pouilly v letech 1948 až 2011, vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.“

V Brně dne 21. 5. 2015

Petra Jonášková

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala panu JUDr. Ondřeji Horákovi, Ph.D, za jeho vynikající vedení práce, za poskytnuté připomínky a cenné rady.

Moje poděkování patří také panu hraběti Hugovi Mensdorff-Pouilly za jeho ochotu a čas, který mi věnoval, a za možnosti seznámit se s historickými materiály z jeho osobního archivu.

V neposlední řadě děkuji také panu Dominiku Božkovi, synovi Terezie Mensdorff-Pouilly, který v současné době vykonává funkci statutárního ředitele rodinné společnosti MP Holding, a.s., za jeho pomoc při získávání materiálů pro praktickou část mé práce.

Obsah

1 Úvod	6
2 Hraběcí rod Mensdorff-Pouilly	9
2.1 Původ rodu.....	9
2.2 Osud Alfonse Karla a jeho rodiny	13
3 Majetek rodu Mensdorff-Pouilly	17
3.1 Nabytí majetku	17
3.2 Rozsah majetku před druhou světovou válkou.....	17
4 Státní zásahy do vlastnictví a druhá pozemková reforma	19
4.1 Původ reformy a její hlavní rysy	21
4.2 Reforma ve světle československé exilové reprezentace	23
4.3 Dekrety prezidenta republiky	24
4.3.1 Dekret č. 5/1945 Sb.	26
4.3.2 Dekrety znárodnovací.....	28
4.4 Revize první pozemkové reformy	31
4.5 Nová pozemková reforma	33
5 Osud majetku rodu Mensdorff-Pouilly po druhé světové válce	36
5.1 Zásahy do majetku podle dekretů prezidenta republiky	37
5.2 Zásahy do majetku v rámci revize první pozemkové reformy	39
5.3 Zásahy do majetku v rámci nové pozemkové reformy.....	41
6 Restituce	44
6.1 Restituční zákony	45
6.1.1 Zákon o zmírnění následků některých majtkových křivd.....	45
6.1.2 Zákon o mimosoudních rehabilitacích	47
6.1.3 Zákon o půdě	48
6.2 Restituce majetku rodu Mensdorff-Pouilly	51
6.2.1 Restituce konkrétně	53

6.2.2 Vybrané soudní spory	56
6.2.3 Konec restitučního procesu	60
7 Závěr	62
8 Seznam použitých zdrojů	64
9 Abstrakt	68
10 Klíčová slova	70
11 Přílohy	71

1 Úvod

Když jsem na začátku svých studií na Právnické fakultě v Olomouci přemýšlela, jaké téma zvolím pro svoji budoucí diplomovou práci v případě, že se ve studiu dostanu až na samotný konec, musím po pravdě říci, že jsem žádnou konkrétní představu neměla. Toto se ovšem změnilo s povinným předmětem, který jsem absolvovala a který se jmenoval Právní dějiny evropských zemí a USA. V té době jsem si uvědomila, že mě téma právních dějin velice zajímá a že pro budoucí účely mé závěrečné práce bude právě téma spojené s historií a s právními dějinami to pravé. Z tohoto důvodu jsem si už tenkrát vybrala jako námět své seminární práce zámek v Boskovicích, jehož vlastníkem je šlechtická rodina Mensdorff-Pouilly. Toto mě posléze vedlo k tomu, že diplomovou práci věnuji právě této rodině, respektive jejímu rozsáhlému majetku a jeho osudům.

Hlavním tématem mé práce se tedy stal starý hraběcí rod Mensdorff-Pouilly, s důrazem na jeho majetek a osudy v souvislostech s událostmi, které probíhaly vždy v rámci nově nastolených politických režimů. Tímto mám v první řadě na mysli události, které následovaly po druhé světové válce, zejména ve spojitosti s únorovým převratem v roce 1948. Toto období s sebou přineslo tzv. druhou pozemkovou reformu, která probíhala na území Československé republiky a během níž docházelo k násilným státním zásahům do soukromého vlastnictví. Druhá pozemková reforma probíhala na našem území ve třech etapách, které jsou charakterizovány dekrety prezidenta republiky, revizí první pozemkové reformy a novou pozemkovou reformou, přičemž všechny tři zmíněné fáze, podpořeny právními předpisy své doby, významným ale hlavně negativním způsobem poznamenaly osudy majetku rodiny Mensdorff-Pouilly, kterým byl velkostatek Boskovice. Odnětí majetku původnímu majiteli, hraběti Alfonsu Karlovi Mensdorff-Pouilly, poznamenalo osudy rodiny v několika pokoleních.

Druhé zásadní období mající význam pro rodinu a její majetek, kterému jsem se věnovala v další části své práce, bylo započato tzv. Sametovou revolucí roku 1989 a na ni navazujícími událostmi vyplývajícími z demokratických změn této doby. Demokratický režim v 90. letech minulého století si dal za úkol obnovu soukromých vlastnických vztahů, které byly předchozím režimem značně omezeny či zcela vymizely, a přistoupil tak k procesu restitucí, jež měly za úkol zmírnit následky druhé pozemkové reformy. Pro rodinu Mensdorff-Pouilly restituce představovaly návrat do rodných Boskovic a jisté zadostiučnění po tolika letech útlaku.

V rámci celé své práce jsem si kladla za cíl rozdělit ji na část teoretickou a část praktickou. Takovéto rozdělení mi přišlo vhodné jak pro přehlednost, tak pro lepší pochopení tématu. Cílem teoretické části obou přelomových období bylo seznámit se se základními právními předpisy, které dané období charakterizovaly a provázely a na základě kterých došlo ke změně vlastnictví majetku rodiny Mensdorff-Pouilly. Ve spojitosti s konkrétními zákony bylo mým záměrem představit je v obecnějším rozsahu a následně zvýraznit jejich nejdůležitější ustanovení.

Na teoretickou část jsem pak mohla navázat částí praktickou, kterou považuji za stěžejní. Hlavním cílem této části bylo již konkrétně spojit příslušná ustanovení popsanych zákonů s jejich dopadem na majetek rodiny. V kapitole pojednávající o osudu majetku po druhé světové válce bylo tedy mým hlavním záměrem popsat specifická rozhodnutí a tehdejší výměry státních institucí, na jejichž základě došlo k postupnému odnětí velkostatku Boskovice. Praktická část věnující se restitučnímu procesu sledovala stejný cíl, tedy představení těch právních dokumentů, na jejichž základě hraběcí rodina žádala o navrácení majetku spolu s uvedením příkladů, kdy k navrácení muselo dojít soudní cestou. Z výše uvedeného vyplývá, že cílem mé práce bylo, kromě představení samotného rodu Mensdorff-Pouilly, rozebrat konkrétní zákony, dokumenty a rozhodnutí, které zásadním způsobem zasáhly a ovlivnily nejen osudy majetku, ale i osudy všech členů rodiny Mensdorff-Pouilly.

Téma mé diplomové práce je individuální a z toho důvodu si předchozího zpracování problematiky týkající se majetku rodiny Mensdorff-Pouilly a jeho osudu nejsem vědoma. Kdybych se ovšem měla vyjádřit ke zpracování tematiky historie rodu Mensdorff-Pouilly, tak bych musela říci, že ta je upravena velice detailně, neboť autorka, která se tomuto věnuje, navštívila pro účely své práce krom jiných také archiv ve Francii, který jí pomohl podrobně zdokumentovat toto téma. Co se týká teoretické části zahrnující druhou pozemkovou reformu, tato je zpracována podle mého názoru podrobně, i když zejména jedním autorem. V otázce restitučního procesu spatřuji jistou odchylku a domnívám se, že publikací zaměřujících se na tuto problematiku není příliš mnoho a celkově postrádám nějaké jeho komplexní hodnocení.

Co se týká zdrojů, které jsem pro účely své práce použila, těmi byly, krom monografií, sborníků a novin, zejména právní předpisy platné ve své době, a poté konkrétní rozhodnutí státních orgánů. Obecně lze říci, že ty základní informace, ať už o historii rodu, druhé pozemkové reformě či restitucích, lze sehnat poměrně snadno. Avšak konkrétní úprava týkající se majetku rodiny Mensdorff-Pouilly, v mém případě tedy jeho charakteristika, rozsah a jeho další osud v rozhodujících obdobích, doposud chybí. Vzhledem ke skutečnosti, že rodina nemá žádný svůj jednotný archiv a historické dokumenty jsou neuspořádané a

roztříštěné po různých místech České republiky, bylo velmi složité rozhodující dokumenty dohledat. Nakonec se mi ale, za spolupráce pana hraběte Huga Mensdorff-Pouilly a pana Dominika Božka, podařilo zajistit ty nejdůležitější listiny, na základě kterých bylo s velkostatkem Boskovice během let nakládáno. Proto právě tyto nejruznější výměry okresních výborů, rozhodnutí ministerstva zemědělství, dohody o výkupu půdy a poté v rámci restitucí výzvy k vydání nemovitostí a následné dohody o vydání, či rozhodnutí pozemkového úřadu nebo soudu, tvoří zásadní zdroje mé práce.

Na závěr bych ráda stručně nastínila členění práce, respektive její obsah. Nejprve jsem považovala za nezbytné představit rod Mensdorff-Pouilly a jeho původ. I když je náplní práce majetek rodiny, je podle mého názoru nezbytné mít o samotné rodině a její historii povědomí. To stejné platí o potomcích původního vlastníka panství v Boskovicích, kteří následně po revoluci v roce 1989 podnikli kroky směřující k navrácení majetku zabaveného jejich otci. Následně jsem navázala teoretickou částí představením druhé pozemkové reformy spolu s jejími nejdůležitějšími zákony. A jak už jsem uvedla výše, na tuto teoretickou část navazuje část praktická rozebírající osud konkrétního majetku Mensdorff-Pouilly a ty nejdůležitější výměry a rozhodnutí, kterými došlo k odnětí velkostatku Boskovice.

Druhá část mé práce se zaměřuje na restituce, přičemž jsem i tuto tematiku rozdělila na část teoretickou popisující restituční legislativu a část praktickou, kde jsem analyzovala dokumenty, na jejichž základě došlo k navrácení značné části majetku. Kromě toho jsem považovala za důležité připomenout, že ne vždy došlo k vydání nemovitostí formou dohody s povinnou osobou, a z toho důvodu jsem samostatnou kapitolu věnovala soudním sporům o určení vlastnictví k určitým nemovitostem.

Kdybych měla na závěr navrhnout možnosti dalšího výzkumu spojeného s touto tematikou, bylo by podle mého názoru zajímavé porovnat celý proces zabrání majetku a poté jeho navrácení rodině Mensdorff-Pouilly s majetkem jiného šlechtického rodu u nás nebo srovnání restitučních procesů v ČR s jinou postkomunistickou zemí.

2 Hraběcí rod Mensdorff-Pouilly

Na úvod své práce považuji za důležité či dokonce nezbytné zmínit, kdo vlastně je hraběcí rod Mensdorff-Pouilly. Poznat historii tohoto rodu a to, jak se rod postupně dostal až na naše území, je nepostradatelnou součástí této práce. Podle mého názoru je také nevyhnutelné zmínit alespoň základní informace o potomcích tohoto rodu. Ti stále nesou titul „hrabě“ a žijí na panství v Boskovicích, které bylo ve 40. letech předmětem druhé pozemkové reformy a které bylo posléze navraceno potomkům původního majitele během restitučního procesu v 90. letech. Jak je možné si povšimnout výše, slovo hrabě jsem dala do uvozovek. Tento krok jsem zvolila záměrně, a to z jednoho prostého důvodu. Po vzniku Československé republiky totiž šlechta zanikla. Oficiálně se tak stalo dne 10. 12. 1918 zákonem č. 61/1918 Sb. z. n. Tímto tedy došlo ke zrušení šlechtictví, řádů, titulů a všech práv, která z nich vyplývala. Důvodů pro zrušení bylo vícero. Na tomto místě bych k tomu pouze konstatovala, že šlechta byla v této době, tzn. po vzniku samostatné Československé republiky, považována za přežitek z doby monarchie, se kterou byl spojován starý režim v čele s nenáviděnými Habsburky. Mezi občany Československa se tedy šlechtici formálně nenacházeli, nicméně neoficiálně ano a toto bylo všeobecně známo.¹

2.1 Původ rodu

Pouilly je starobylý francouzský rod. Svůj původ odvozuje od baronie Pouilly u Stenay na řece Meuse v Lotrinsku. V přímé linii je možné sledovat původ tohoto rodu do roku 1397. Ve Francii nicméně existuje ještě starší větev Pouillyů. Ta se oddělila na počátku 15. století a doposud se ve Francii vyskytuje. Ačkoli tedy původ rodu sahá hodně do minulosti, predikát² Mensdorff byl přijat až na přelomu 18. a 19. století. Titul hraběte byl tomuto rodu udělen v Rakousku roku 1818, český inkolát³ pak získal v roce 1839.⁴

Rodina Pouilly se ve druhé polovině 18. století řadila ke šlechtě starobylé s řadou významných předků, přesto nepatřila ke šlechtě dvorské. Spíše se jednalo o tzv. šlechtu provinční. Tato žila v poklidu na svých statcích a budoucnost jejích potomků byla jasná. Pro

¹ DUFEK, Pavel. Restituce šlechtických velkostatků v Čechách po druhé světové válce. In HAZDRA, Zdeněk, HORČIČKA, Václav, ŽUPANIČ, Jan (edd.). *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, s. 323; ŠVARČÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty: Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha: Argo, 2007, s. 297.

² Predikát neboli přídomek je součástí šlechtických jmen.

³ Inkolát (z lat. Indoly, usedlý obyvatel), byl pojem středoevropského, českého a rakouského stavovského práva a označoval příslušnost mezi plnoprávné domácí šlechtické rody, jakousi středověkou obdobou dnešního občanství.

⁴ CELTA, Jan. *Unikátní encyklopedie na pokračování: zámek Boskovice*. Plzeň: Fraus, 2004, s. 6.

syny představovala službu v královské armádě a pro dcery klášter. Lze tedy shrnout, že ač šlechta starobylá, tato svým významem nepřesahovala hranice regionu ani místa.

První důležitou osobou z tohoto rodu, na kterou bych ráda upozornila, byl Albert Louise, baron de Pouilly (1731-1795). Ten ve světle reformy a revoluce, která probíhala ve Francii ve druhé polovině 18. století a ke které vyjadřoval negativní stanovisko, nakonec z Francie emigroval. Stalo se tak v srpnu roku 1790 a spolu s ním Francii opustila jeho žena a také jeho dva synové Albert a Emanuel. Útočiště našla tato rodina v nedalekém Lucembursku, kde měla rodina Pouilly také své panství. Lucembursko skýtalo dlouhodobý azyl mnoha emigrantů a zároveň bylo Lucemburské území jakousi vstupní branou do oblastí německých.⁵

Životní podmínky a celková situace v této zemi se postupem času zhoršovala, a tak se oba synové barona Pouilly vydali cestou vojenskou a narukovali do rakouské armády. Do služeb Habsburků ovšem vstoupili pod jménem Mensdorff. Toto příjmení je odvozeno od stejnojmenného názvu obce, která se nachází v jejich hrabství Roussy v Lucembursku. Důvodů vedoucích ke změně příjmení je možno spatřovat několik. Jednak tím mohla být snaha změnit identitu a odstříhnout od sebe vše, co je do té doby spojovalo s Francií. V té době totiž ve Francii probíhalo jedno z jejích temnějších období. Zprávy o smrti krále na popravišti a uvěznění královny muselo u rodiny vzbuzovat trpké a bolestné pocity. Dalším motivem, který mohl vést ke změně příjmení, byla opatrnost. Jelikož baron Pouilly působil v monarchistické Francii, mezi republikány se mu jistě velké přízně nedostávalo. K tomuto názoru se přikláním i já a tento důvod ke změně příjmení shledávám asi tím nejpodstatnějším. Obavy z případného nebezpečí spojené s jejich jménem, kdyby padli do rukou Francouzů, byly asi při přijetí příjmení Mensdorff určující.⁶

Baron Albert Louise sice udělal rozhodující krok a opustil Francii, nicméně ho ještě nelze spojovat ani s Rakouskem, ani s českými zeměmi. Tím, kdo přivedl rod Mensdorff-Pouilly na naše území, byl až jeho syn Emanuel (1777-1852). Jelikož se v rámci Svaté říše římské většina německých knížectví a vévodství dívala na francouzské emigranty s nedůvěrou či dokonce s nepřátelstvím, nebylo lehké zde najít nějaké útočiště. Avšak jedna výjimka se přeci jen našla. Tou bylo knížectví sasko-koburské a Saalfeld. Ačkoli byla důležitost těchto poměrně malých knížectví v rámci Svaté říše římské poněkud zanedbatelná, z pohledu rodiny Mensdorff-Pouilly, zejména co se jejich budoucnosti týče, představovala určitý zlom. Emanuel přijel na území tohoto knížectví spolu se svým regimentem a osudným se mu stalo

⁵ ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ: *Rodinné strategie šlechty ...*, s. 39 a 53.

⁶ Tamtéž, s. 55-56.

setkání s jeho budoucí chotí, sasko-koburskou princeznou Sofií. Právě díky ní postupně zapomněl na svůj rodný kraj a domov své manželky považoval za svou druhou vlast.⁷

K tomuto bych ráda dodala dva zajímavé fakty, které se týkají příbuzenských vztahů Sofie a následně tedy i Emanuela. V době své svatby se Sofií roku 1804 hrabě Emmanuel nemohl ani tušit, že se o několik let na to stane příbuzným dvou královských rodin. První příbuzenský vztah ke královské rodině vznikl díky jeho švagrovi, bratrovi Sofie Leopoldovi, který byl roku 1831 zvolen prvním králem Belgie jako Leopold I. Ve druhém případě měla zásluhu Sofiina sestra, Viktorie Marie. Ta se totiž v roce 1818 podruhé provdala za Edvarda, vévodu z Kentu. Dítě, které z tohoto svazku vzešlo, dostalo po matce jméno Viktorie. Nebyl to nikdo jiný než pozdější královna Velké Británie.⁸

Hrabě Emanuel byl výborný voják a tak ho jeho vojenské povinnosti postupně přivedly do různých koutů Habsburské monarchie. I když Mensdorffové navštěvovali Čechy i dříve, byla to právě práce Emanuela jakožto velitele brigády kavalerie, která rodinu přivedla do Prahy. Následně se rodina rozhodla v Čechách usadit natrvalo, s čímž souvisela také nutnost opatřit nový majetek v Čechách. A tak v roce 1838 koupil hrabě Emmanuel Mensdorff-Pouilly panství a zámek Preitenstein ležící v západních Čechách, dnes známý jako Hrad Nečtiny. Koupí tohoto panství tedy můžeme sledovat proces zakotvení rodu Mensdorff-Pouilly na území naší republiky.⁹

V době zakoupení Nečtin se panství nacházelo v poněkud špatném stavu, a tak bylo třeba uskutečnit jeho opravy a celkové vylepšení. S tímto započal již za svého života hrabě Emanuel a po jeho smrti v tom dále pokračoval jeho syn, Alfons Friedrich hrabě Mensdorff-Pouilly (1810-1849). Tento zdědil po otci panství Nečtiny a nechal ho přestavět v novogotickém stylu a zde také vybudoval své hlavní sídlo. Z tohoto panství byl následně vytvořen rodový fideikomis.¹⁰ Součástí areálu zámku byla rodinná hrobka novorománského stylu, rozsáhlý park s velkým rybníkem, pivovar, sklárny či cihelny. Panství Nečtiny se nacházelo v rukou rodiny až do roku 1945, kdy přešlo na stát na základě Benešových dekretů. Jelikož ale bylo toto panství v roce 1942 převedeno na jinou větev Mensdorff-Pouilly, nebudou Nečtiny náplní této práce.¹¹

⁷ ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ: *Rodinné strategie šlechty...*, s. 66 a 71.

⁸ CELTA: *Unikátní encyklopedie...*, s. 6.

⁹ Tamtéž, s. 109, 150 a 151.

¹⁰ Fideikomis je majetek, který zakladatel zajišťuje pro rod ustanovením o jeho nezczizitelnosti a dědické posloupnosti. Majetek, peníze, půda, či cenné předměty, jež byly na fideikomis povýšeny, se stávaly nedělitelnými a byly vyloučeny ze soudní exekuce a také nemohly být zatíženy hypotékou.

¹¹ CELTA: *Unikátní encyklopedie...*, s. 6.

Ve shora uvedeném odstavci jsem popsala to, jak se vlastně rod Mensdorff-Pouilly dostal na naše území, respektive na území Čech. Pro účely mojí práce je ale ještě důležitější zmínit, jakým způsobem se rodina Mensdorff-Pouilly ocitla přímo na Moravě. K tomuto došlo aktem, v té době nijak ojedinělým, kterým byl sňatek. Hrabě Alfons Friendrich se totiž roku 1843 oženil s Terezií Rosou Františkou z Dietrichsteina (1823-1856), která byla shodou okolností dědičkou boskovického panství. Tímto tedy hrabě získal panství Boskovice a následně v roce 1851 tak rod Mensdorff-Pouilly poprvé vstupuje na Moravu, kde zůstává až do pozemkové reformy v roce 1948.

V pořadí druhým držitelem boskovického panství se stal Alfons Vladimír, hrabě Mensdorff-Pouilly (1867-1935), který pojal za choť Idu, hraběnkou Paarovou (1867-1945). Následně se univerzálním dědicem a majorátním pánem stal Alfons Karel Mensdorff-Pouilly (1891-1973). Ten se roku 1923 oženil s Marií hraběnkou Strachwitzovou (1901-1971), se kterou měl celkem osm dětí. Dospělosti se jich ovšem dožilo pouze pět, a to Hugo, Bedřich, Jan, Albert a Terezie. Kromě Terezie a Alberta bratři Hugo, Bedřich a Jan žijí a Boskovice dodnes navštěvují.¹²

Události, které následovaly, čili odnětí majetku a následný restituční proces, bude podrobně náplní dalších kapitol. Na tomto místě bych pouze ráda poznamenala, že na základě restitučního zákona byla většina majetku boskovického panství navracena potomkům Alfonse Karla a Marie Mensdorff-Pouilly.

Jako nepostradatelnou součást této kapitoly považuji za nutné představit ještě rodové heslo a také rodový znak. Tyto podle mého názoru tvoří nedílnou část integrity šlechtického rodu Mensdorff-Pouilly. Rodovým heslem rodiny se tedy stalo „Fortitudine et caritate“, česky: „Statečností a láskou“. A právě toto heslo jsem si zvolila jako název celé své diplomové práce. Zmíněné heslo považuji za příznačné pro celou řadu situací a událostí, které nastaly po druhé světové válce a pro způsob, jakým se s nimi rodina Mensdorff-Pouilly dokázala vypořádat. Statečnost, láska, hrdost, vytrvalost a silná víra to jsou podle mého názoru vlastnosti, které byly a jsou pro rodinu Mensdorff-Pouilly příznačné.

Rodovým znakem se stal stříbrný štít, který má na sobě jednoocasého lva s červenou zbrojí. Na štítu je umístěna markýzská koruna, která má dokládat původ ve vysoké

¹² CELTA: *Unikátní encyklopedie...*, s. 7; SLABÁKOVÁ, Jarmila. *Archivní pozůstalost rodu Mensdorff-Pouilly v Čechách a na Moravě*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1996, s. 119-121.

francouzské šlechtě spřízněné s vládci Lotrinska. Tento erb nese slova: „Sans varier“, česky: „Beze změny.“¹³

2.2 Osud Alfonse Karla a jeho rodiny

Z výše popsaných osobností rodu je pro moji práci důležitá především osoba Alfonse Karla a jeho potomků, protože právě jejich životy ovlivnily události, které nastaly během německé okupace a následně zejména po druhé světové válce. Mým cílem je poskytnout komplexní pohled na osudy rodiny Mensdorff-Pouilly a její majetek, proto se v následující kapitole zmíním nejen o událostech, ke kterým došlo po roce 1948, nýbrž také o těch, které předcházely druhé světové válce.

Panství v Boskovicích bylo pro Alfonse Karla a jeho početnou rodinu domovem. Klidného života na zámku v Boskovicích si ale rodina moc neužila. Ještě předtím, než došlo po druhé světové válce k odnětí majetku, si rodina vytrpěla své. Série nechvalných událostí započala nacistickou expanzí, která neustále sílila. Česká šlechta, včetně hraběte Alfonse Karla, ale v tomto směru nezůstávala lhostejná. Dokonce ještě před mnichovskou konferencí vyslovila šlechta ve svém memorandu prezidentu Edvardu Benešovi podporu obraně republiky. Jakési vyvrcholení protinacistických aktivit mělo podobu druhého memoranda, které šlechta předala roku 1939 prezidentu dr. Emilu Háchovi, tzv. Prohlášení české šlechty. Signatáři tohoto prohlášení se přihlásili k českému národu a zároveň tím vyjádřili názor, že příslušnost k národu má být dána volbou nikoli jako důsledek pokrevního původu. V prohlášení figurují dokonce tři jména Mensdorff-Pouilly. Pro účely mé práce je ale důležitý pouze podpis Alfonse Karla Mensdorff-Pouilly. Ostatní dva jmenovci jsou sic příbuzní, avšak příbuzní vzdálení a z hlediska práce je proto není třeba uvádět.¹⁴

Nacistům se samozřejmě tento protinacistický odboj nezamlouval a neponechali ho bez odezvy. Krátce poté, co bylo Československo obsazeno nacistickou armádou, vtrhli na zámek Němci a po majiteli zámku, hraběti Alfonsu Karlovi Mensdorff-Pouilly, požadovali, aby se přihlásil k německé národnosti. Takový proces je možné sledovat u většiny šlechtických rodů na okupovaném území Československa. Hrabě Alfons Karel ovšem německou národnost odmítl přijmout. Poté, co u něho nacisté nepochodili, snažili se uspět u jeho manželky Marie. Té dokonce nabízeli šperky a diamanty. I zde ovšem neuspěli. A

¹³ CELTA: *Unikátní encyklopedie...*, s. 6; SKŘIVÁNEK, František. O čem mluví erb. *MF Dnes*, 7. července 2004, s. B6.

¹⁴ DUFEK: *Restituce šlechtických velkostatků...*, s. 323 a 324; ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. Šlechtic: Příklad Huga Mensdorffa-Pouilly. In FASORA, Lukáš a kol. (edd.). *Člověk na Moravě ve druhé polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011, s. 17 a 18.

třebaže, zejména pro starší generace Mensdorffů, byla němčina bližším jazykem než čeština, začalo se v této domácnosti od té doby hovořit výhradně česky. K dalšímu nabízení říšské příslušnosti už nedošlo. Na boskovické panství byla v roce 1942 uvalena z příkazu okupačních úřadů německá vnučená správa.¹⁵

Pod sekvestrací¹⁶ krom půdy spadaly také průmyslové podniky, které byly spojeny s velkostatky jako např. mlýny či cihelny, a majitelům bylo znemožněno se svým vlastnictvím volně nakládat. Zámek následně obsadili němečtí vojáci a hraběcí rodina je tak musela po dobu druhé světové války na svém panství tolerovat. Ovšem hrabě Alfons Karel se s takovým osudem nelehce smiřoval a i z tohoto důvodu se aktivně zapojil do domácího odboje. Po skončení války mu účast v odboji vynesla dokonce i vyznamenání.

Porážka nacistické armády s sebou přinesla změnu poměrů a Němci po ukončení války zámek opustili. Také situace jejich majetku, který se do té doby nacházel pod vnučenou správou, se změnila k lepšímu. Po přijetí prezidentského dekretu č. 5/1945 Sb. z. a n. a zejména ve světle ustanovení § 1, byly vnučené správy zrušeny ex lege. Toto ustanovení totiž stanovilo, že majetkové převody uzavřené po 29. 9. 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce, jsou neplatné.¹⁷

Radost z odchodu nacistických vojáků či z vrácení statků pod vnučenou správou však netrvala příliš dlouho. Nacistickou armádu vystřídali o šest let později příslušníci rudé armády. Tito tzv. osvoboditelé ničili zámecký nábytek, v zámeckém parku shromažďovali ukradená auta a samotnou rodinu neustále kontrolovali s pistolí v ruce. Následný rok 1948 byl ve znamení další vlny ztrát a ničení zámeckých věcí. Zlomovým bodem bylo zavedení národní správy nad zámek Boskovice. Zemědělskou půdu převzaly státní statky a lesy pak ředitelství státních lesů. Národní správa dokonce uvažovala o vystěhování hraběcí rodiny. Tato úvaha ovšem nebyla realizována, a to hlavně díky dělníkům z místní továrny Minerva. Ti se postavili na stranu hraběcí rodiny a kupodivu to zabralo. Rusové nakonec nechali pro rodinu jen několik místností, a tak mohla na zámku zůstat. V přelomovém roce 1948 už tedy bylo zřejmé, že budoucnost Mensdorffů v Československu bude strastiplná a tito budou vystaveni perzekucím a šikaně.¹⁸

I když bylo rodině dovoleno na zámku zůstat, ta se ale nakonec rozhodla jinak. Odchod boskovických Mesdorff-Pouilly z komunistického Československa v roce 1948 se měl uskutečnit ve třech etapách. Jako první z rodiny odešel za hranice tehdy třiatdvacetiletý

¹⁵ ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ: Příklad Huga Mensdorffa-Pouilly, s. 21 a 22.

¹⁶ Sekvestrace znamená ustavení vnučené úřední správy majetku.

¹⁷ DUFEK: Restituce šlechtických velkostatků..., s. 325-328.

¹⁸ DOČEKAL, Boris. *Osudy českých šlechticů*. Jihlava: Listen, 2002, s. 101-103.

syn Bedřich. Jakmile poslal vzkaz, že v pořádku dorazil do Vídně, následovali ho i jeho mladší bratři Albert s Janem, kterému bylo teprve patnáct let. Dalším v pořadí, kdo měl opustit republiku, byl hrabě Alfons Karel s manželkou, synem Hugem a čtrnáctiletou Terezou. Jejich plán byl takový, že vlakem dojedou do Bratislavy, zde se přihlásí na příslušné adrese a vyčkají, dokud pro ně nepřijede spojka. Ta je pak měla přeplavit přes Dunaj. Tento plán ale zcela nevyšel. V Bratislavě se místo spojky dočkali četníků a za pokus o nedovolený přechod přes hranice je poslali na čtrnáct dní do vězení. Další pokus už neuskutečnili a to hned z několika důvodů. Zbylé hraběčiny děti byly v té době nemocné a nacházely se v ústavní péči milosrdných sester Vincentinek. Hraběnka tak odmítla znovu odjet a zanechat v Československu své tři nemocné děti samotné. Dalším důvodem bylo také to, že hrabě Alfons Karel měl k Boskovicím velmi silný vztah a se svým domovem by se tak znovu loučil velice těžko. Kromě toho ho děsila představa, že zemře v cizině. A tak bylo rozhodnuto.¹⁹

Těm, kterým se podařilo roku 1948 utéct, byli již zmínění bratři Bedřich, Albert a Jan. Janovi a Albertovi se za pomoci studentské organizace podařilo utéct přes Dunaj do Rakouska. Jednoduchá cesta to ovšem nebyla. Několik kilometrů museli jít pěšky a střelbu v dálce zaslechli nejednou. Nakonec se ale bezpečně dostali do Vídně, kde na ně čekal jejich bratr Bedřich. Pohromadě zůstali jen nějaký čas a dále cestovali každý sám. Opět se setkali až v rakouském městě Feldkirch, které v té době bylo městem poloviny všech emigrantů z východní Evropy. Dalším cílem jejich cesty bylo Švýcarsko, kde zůstali půl roku. Poté už měli namířeno do Francie, kde žila část rodiny Pouilly. Nějakou dobu zde pobývali, když na přelomu roku 1950 a 1951 všichni tři odjeli do Uruguaye. K získání víz do Jižní Ameriky jim pomohl syn ministra Rašína, Mirek Rašín. Ten byl totiž v Uruguayi do roku 1948 čs. velvyslancem.²⁰

Jako první se do Uruguaye vydal Albert, za ním ho následovali Jan s Bedřichem. Zde se k nim od počátku chovali velice přívětivě a zanedlouho si všichni našli zaměstnání. Albert pracoval u švýcarské firmy pro výstavbu bytů, Bedřich ve společnosti export-import a Jan např. v koželužně či cukrovaru. Nějakou dobu tedy všichni tři bratři pobývali v Uruguayi, ale po nějaké době se jejich cesty rozešly a všichni se přestěhovali. Jan se se svojí manželkou kvůli práci přestěhoval do Německa a poté do Holandska, Bedřich odešel za manželkou do Francie a Albert do Německa.²¹

¹⁹ VOTÝPKA, Vladimír. *Návrat české šlechty*. 2. vydání. Praha-Litomyšl: Paseka, 2002, s. 347 a 348.

²⁰ VOTÝPKA: *Návrat české šlechty*, s. 353-355.

²¹ Tamtéž, s. 355-365.

Kromě Bedřicha, Alberta a Jana se dospělosti dožila ještě jejich sestra Tereza. Ta se po nezdařilém útěku spolu se svými rodiči a bratrem Hugem v roce 1948 už o další opuštění republiky nepokusila. Alespoň ne v následujících letech. Stalo se tak až o dvacet let později, tedy roku 1968. Spolu s manželem a dvěma syny emigrovala do Kanady.

Jediný se sourozenců, který už neemigroval, byl Hugo, pro něhož měl „výlet“ do Bratislavy fatální následky. Měsíc před maturitou byl vyloučen z gymnázia a zároveň mu nebylo umožněno dokončit studium na jiné škole. Posléze byl poslán do tábora nucených prací, kde měl zůstat na dobu neurčitou. Nakonec zde ale strávil dva měsíce. Na školu se už Hugo nikdy nedostal a celých čtyřicet let socialismu prožil v Československu. Aby se nějak uživil, pracoval např. jako garážmistr v Praze či referent výrobního družstva pro zpracování plastických hmot. Po listopadu roku 1989 byl jmenován vicekonzulem československého velvyslanectví v Paříži a do Prahy se pak vrátil o pár let později jako vyslanecký rada suverénního řádu maltézských rytířů. V současné době pan hrabě Hugo bydlí částečně v Praze a částečně na zámku v Boskovicích.

Po mnoha letech se všichni sourozenci znovu setkali v Boskovicích na podzim roku 1991. Řešila se zde svízelná situace, co s Boskovicemi, jejich rodovým sídlem. Jelikož bylo prakticky nemožné řešit restituci majetku z ciziny, musel se někdo přestěhovat zpátky do České republiky a ujmout se správy rodinného majetku. Tohoto úkolu se nejprve zhostil nejmladší z bratrů Jan, po nějaké době jej vystřídal bratr Hugo. Dnes vede společnost, která se stará o správu rodinného majetku, Dominik Božek, syn Terezie Mensdorff-Pouilly, který se vrátil z Kanady, kam jeho rodiče v roce 1968 emigrovali.²²

²² VOTÝPKA: *Návrat české šlechty*, s. 348-350 a 365-367.

3 Majetek rodu Mensdorff-Pouilly

3.1 Nabytí majetku

Než se začnu zabývat tím, jaký majetek rod vlastnil a jaký byl jeho rozsah před druhou světovou válkou, resp. před rokem 1948, je nutné na úvod uvést jednu skutečnost. Tímto mám na mysli fakt, jak rod Mensdorff-Pouilly tento majetek nabyl. Nechci a také zde nebudu popisovat poněkud rozsáhlé dějiny boskovického panství. Pouze bych ráda vyzdvihla okamžiky a skutečnosti, které vedly k nabytí majetku, jelikož i to považuji za důležité pro komplexní zpracování této diplomové práce.

O nabytí majetku mají zásluhu dva rody. Rod Zástřizlů a rod Dietrichsteinů. Na místě dnešního boskovického zámku stál v dřívějších dobách dominikánský klášter, který založil rod Zástřizlů. Nedlouho po smrti posledního mužského potomka z rodu Zástřizlů byla jeho vdova provdána za hraběte Waltera Františka Dietrichsteina. Následné generace Dietrichsteinů provedly přestavbu objektu na empírový zámek.²³

U tohoto, dříve rozvětveného, rodu se v 1. polovině 19. století projevil nedostatek mužského potomstva. Jeho rozsáhlý majetek tedy dědily dcery, které přinesly statky věnem svým ženichům. Významným se tedy z našeho pohledu stal rok 1850, kdy boskovičtí Dietrichsteinové vymírají po meči. Panství následně přešlo na Terezii Rosu, dceru posledního z rodu Dietrichsteinů, Františka Xavera. Terezie Rosa tedy po svém otci ve stejném roce zdědila Boskovice. Jak už jsem popsala v dřívějších kapitolách, Terezie Rosa byla provdána za Alfonse Friedricha hraběte Mensdorff-Pouilly. A právě zde je ten důležitý moment, kdy po smrti Terezie celý boskovický majetek přechází na rod Mensdorff-Pouilly.²⁴

3.2 Rozsah majetku před druhou světovou válkou

V této kapitole bych ráda popsala rozsah majetku, který se nacházel ve vlastnictví rodu před druhou světovou válkou, resp. před rokem 1948. Jak už bylo zmíněno výše, univerzálním dědicem a majorátním pánem se stal hrabě Alfons Karel. Ten byl tedy původním majitelem velkostatku Boskovice.

²³ CELTA: *Unikátní encyklopedie...*, s. 2.

²⁴ Tamtéž, s. 3.

Podle Hosákova Historického místopisu země moravskoslezské činila celková výměra boskovického panství ještě před první pozemkovou reformou 7 224 ha. Toto panství však nikdy nebylo velkostatkem svěřeneckým, nýbrž alodiálním.²⁵

Pojem „velkostatek Boskovice“ je poměrně vágní, proto bych ráda na tomto místě specifikovala, jaké objekty spadaly pod tento velkostatek. Ovšem vyjmenovávat úplně vše, co boskovické panství zahrnovalo, není dle mého názoru nezbytné pro téma této práce. Ráda bych tedy pouze vyzdvihla z mého pohledu ty nejdůležitější věci movité i nemovité, které tvořily vlastnictví rodiny Mensdorff-Pouilly.

Na prvním místě věcí, které rodina Mensdorff-Pouilly vlastnila, je určitě nutné zmínit empírový zámek Boskovice. Samotná budova zámku je situována do centra poměrně rozsáhlého areálu, kde se nachází množství dalších staveb. Tyto stavby sloužily spíše hospodářským účelům, oproti zámku, který byl určen pouze pro účely bydlení. Z hospodářských budov bych zmínila zejména dvůr, jízďárnu či zámecký skleník. Dále je třeba připomenout budovu, která se nachází pod zámkem. V této budově byl původně umístěn panský špitál. V současné době zde funguje Hotel a Restaurace Pod Zámkem. Z inventáře zámku si zaslouží cenná zámecká knihovna, která čítá přes 11 tisíc svazků.

Pro doplnění – dalšími nemovitostmi jsou např. Dvůr v Pílském údolí, Dvůr Obora, Kovárna a kolárna, pivovar a sladovna, hájenky či několik domů v katastrálním území Boskovice, Protivanov, Žďárná atd.²⁶

Ke kompletnímu výčtu je ještě třeba uvést zříceninu boskovického hradu a lesní majetek. Ten byl a je podstatnou součástí majetku a troufám si říci také tou nejdůležitější. Právě výkup a prodej dřevní hmoty, kompletní pěstební a těžební práce, doprava dříví a celkově výkon odborného lesního hospodářství zajišťoval a dodnes zajišťuje největší zisk rodiny Mensdorff-Pouilly.²⁷

²⁵ Alodium byl termín používaný ve feudálním právu a znamenal pozemek, který má někdo absolutně ve svém právu a nikoliv v právu pána nebo vrchnosti. Jednalo se o pozemek, který nepodléhal feudálním povinnostem nebo břemenům.

²⁶ SLÁMA, František. *Soupis Polního hospodářství a administrace*. Boskovice: nákl. vl., 1936.

²⁷ MP LESY, spol. s.r.o. *Obchodní společnost MP LESY, spol. s.r.o.* [online]. mplesy.cz, Dostupné na <<http://mplesy.cz/text/cs/o-spolecnosti.aspx>>.

4 Státní zásahy do vlastnictví a druhá pozemková reforma

Pro moji práci mají stěžejní význam zásahy do vlastnických a jiných majetkových práv a z toho důvodu je nezbytné, abych v této kapitole vysvětlila pojmy, které tyto zásahy naplňují a které budu v následujících kapitolách hojně používat. Jedná se zejména o pojmy znárodnění, konfiskace a vyvlastnění.

Než ovšem přejdu k samotnému výkladu těchto pojmů, je třeba na úvod připomenout, že k zásahům do soukromého vlastnictví nedochází po druhé světové válce poprvé. Už po první světové válce můžeme spatřovat tyto zásahy, které byly spjaty s tzv. první pozemkovou reformou. Pozemkových reforem totiž na našem území proběhlo více, avšak někteří autoři uvádějí, že pozemková reforma byla jedna, a ta se rozpadala na dvě části či historická období. Tím prvním je tedy doba tzv. první republiky. Během této etapy, abych byla přesnější mezi léty 1919 až 1935, došlo na území Československa k již zmíněné první pozemkové reformě, která bývá někdy označována také jako předválečná pozemková reforma. Vydáním zákona o zaboru velkostatkářské půdy započal proces změn ve vlastnictví půdy jak v českých zemích, tak na Slovensku. Na tuto událost navazovala řada dalších změn, během nichž postupně docházelo k odstranění feudálních prvků v československém zemědělství.²⁸

Zásahy tvořící obsah mé práce se po roce 1945 poněkud rozšířily a vztahovaly se na celé hospodářství, nejen pouze na oblast zemědělství, jak tomu bylo dříve. Co se týká motivů zásahů do vlastnických práv, tak ty zůstaly obdobné těm dřívějším. Jednalo se zejména o důvody sociální, politické, národnostní či hospodářské. Jeden rozměr zde ale přeci jen po roce 1945 vyčnívá. Tímto mám na mysli rozměr národnostní. A jelikož se hlavním hybatelem změn prováděných po druhé světové válce stala komunistická strana, je zde možno vidět i určitý posun v rovině politické.²⁹

Prvním pojmem, na který bych tedy ráda v této souvislosti upozornila, je pojem znárodnění. Původní význam tohoto pojmu byl poměrně úzký. V tomto smyslu se jednalo především o zestátnění dolů, soukromých pojišťoven a bank či rozhodujících průmyslových a potravinářských podniků, a to v zásadě za náhradu. V našem prostředí se pod znárodnění často řadí i další způsoby vzniku státního vlastnictví.³⁰

²⁸ KOŤÁTKO, Jiří. *Pozemková reforma*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949, s. 5.

²⁹ VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí Díl I*. Brno: Masarykova univerzita, 2012, s. 391.

³⁰ KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: Od znárodnění k privatizaci – státní zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010, s. 12.

S pojmem znárodnění bylo často spojováno také nucené vyvlastnění určitého majetku ve prospěch státu, a to opět za náhradu. Ovšem pojem znárodnění je třeba od pojmu vyvlastnění odlišovat. Odlišnost pojmů byla spatřována např. v rozsahu znárodnění či zahrnutí velkého počtu případů stejného druhu, přičemž znárodnění bylo chápáno jako význačný společenský a hlavně politický přelom na cestě k socialismu.³¹

Vyvlastnění naproti tomu lze definovat jako nucený přechod vlastnického práva v důsledku individuálního právního aktu. Ústavními limity pro vyvlastnění jsou veřejný zájem na vyvlastnění, dále právní titul a samozřejmě poskytnutí náhrady. V současné době je vyvlastnění, neboli expropriace, považováno za jeden z nejzávažnějších veřejnoprávních zásahů do majetkových práv.³²

Posledním pojmem, který je třeba představit, je pojem konfiskace. Tento byl v prostředí právních dějin nejčastěji vnímán jako prostředek práva trestního. Reprezentoval totiž sankci, která znamenala propadnutí majetku ve prospěch státu. Samotný původ institutu je shledáván hned ve dvou významných systémech. Tím prvním je právo římské. Jeho zásady výrazně ovlivňovaly středoevropské veřejné právo od druhé poloviny 16. století. Zde bylo za konfiskaci považováno vyvlastnění majetku či jeho části ve prospěch státu. Dále je možné spatřovat tento institut ve středověkém lenním systému. V tomto případě poskytoval senior vazalu statek v léno, a to za slib věrnosti. Případné porušení slibu následně vyústilo v konec platnosti této lenní smlouvy, přičemž vazal musel seniorovi majetek navrátit. Jak konfiskace procházela dalším vývojem a obdobími, nejčastěji bývá spojována právě se zločiny proti majestátu panovníka, velezradou a dalšími nejtěžšími zločiny proti státu.³³

V širším smyslu slova lze konfiskaci chápat jako každé odnětí majetku bez náhrady. V tom užším smyslu potom představuje určitý druh trestu, při němž dochází k odnětí majetku bez náhrady. Jedním z důležitých rysů konfiskací prováděných roku 1945 byl princip přerozdělení a přidělení. Stát totiž nemusel či neměl být finálním příjemcem konfiskátů. Po zabavení měl být takový majetek přerozdělen a svěřen do soukromého vlastnictví státně spolehlivých osob. V tomto systému lze také spatřovat rozdíl mezi konfiskací a znárodněním. U znárodnění se totiž československý stát stal konečným příjemcem majetku.

Na závěr bych ještě ráda poznamenala, že kromě výše popsaných, nejdůležitějších pojmů, se v souvislosti se zásahem do vlastnického práva vyskytují i další instituty. Tyto většinou předcházejí samotným procesům vyvlastnění, konfiskací či znárodnění. Příkladem

³¹ KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 12.

³² HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 2. vydání. Praha: C.H.Beck, 2003, s. 1181 a 1182.

³³ KUKLÍK, Jan a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v Československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2012, s. 16 a 17; KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 12 a 13.

může být majetkový sekvestr. Zde se jedná o to, že vlastník věci je omezen v nakládání s předmětem, který spadá do jeho vlastnického práva. Toto omezení dispozice většinou probíhá na základě právního předpisu či rozhodnutí správního orgánu. Pod pojmem sekvestrace se v Československu rozumí tzv. nucená a později národní správa.³⁴

Druhé období pozemkové reformy na našem území začíná po přestávce, která byla způsobena německou okupací a druhou světovou válkou. Tato etapa je vymezena lety 1945-1948 a nazývá se druhá pozemková reforma nebo, chcete-li, jako poválečná pozemková reforma.³⁵ Pro účely mé práce je důležitá právě tato druhá pozemková reforma, jejímuž zkoumání budou podrobeny následující kapitoly. Po jejím krátkém představení bych dále ráda analyzovala jak původ druhé pozemkové reformy, tak prezidentské dekrety a zákony, které tvoří páteř reformy, a v neposlední řadě také dopad reformy na majetek rodu Mensdorff-Pouilly. V této souvislosti bude také náplní následujících kapitol rozebrat, na základě jakých zákonů a rozhodnutí jakých státních orgánů došlo k odnětí majetku konkrétně rodiny Mensdorff-Pouilly a jaký toto mělo význam pro další vývoj rodiny.

4.1 Původ reformy a její hlavní rysy

Předválečná pozemková reforma, provedená za první republiky, neuspokojila pracující rolníky a zemědělce, kteří volali po půdě. Ještě ani nestačil být proces reformy dokončen, a už se ozývaly hlasy nespokojenosti a požadavku po nové pozemkové reformě. Následná německá okupace a na ni navazující vypuknutí druhé světové války vedlo ještě ke zhoršení pozice rolníků. Důvodem bylo také to, že jejich půda jim byla zabavena ve prospěch německých zemědělců, kteří se na ni usídlovali. Avšak nešlo pouze o zabavení jejich půdy, nýbrž dokonce o vysídlování z celých území. Touha po půdě se tak stále stupňovala.³⁶

Za původ poválečné pozemkové reformy je tedy třeba považovat už dobu okupace Československa německými vojsky. Kořeny reformy můžeme najít jak v domácím odbojovém prostředí, tak i v československé exilové reprezentaci, čili v londýnské i moskevské emigraci. Hlavní důvody, které spustily úvahy o nutnosti provedení druhé pozemkové reformy, byly spatřovány v tom, jak už jsem uvedla, že první pozemková reforma z roku 1919 nenaplnila očekávání. Úvahy se ubíraly tím směrem, že pozemková reforma provedená agrární stranou dostatečně neoslabila pozemkové vlastnictví maďarské a německé šlechty. Další výtkou bylo také to, že drobným zemědělcům a rolníkům nebylo první

³⁴ KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 13 a 14.

³⁵ KOŤÁTKO: *Pozemková reforma*, s. 5-7.

³⁶ LACINA, Vlastislav. *Pozemková reforma v lidově demokratické Československé republice*. In OTÁHAL, Milan. *Zápas o pozemkovou reformu v ČSR*. Praha: Československá akademie věd, 1963, s. 209.

pozemkovou reformou přiděleno dostatečné množství půdy. Myšlenky týkající se druhé pozemkové reformy sílily a jedním z prvků, který tyto úvahy posiloval, byl prvek národnostní. Do popředí tedy vystupoval požadavek zabavení půdy Němcům a Maďarům a její následné přidělení Čechům a Slovákům. Toto mělo sledovat koncepci nového uspořádání Československa jako státu pouze dvou slovanských národů. Dalším neméně významným aspektem, který přižívoval myšlenky na novou pozemkovou reformu, bylo hledisko sociální. S tím, jak v Evropě docházelo k postupnému posunu politického myšlení vlevo, sílil tlak na to, aby se dostatečné množství půdy ocitlo v rukou bezzemků a maloročníků. S tímto jdou ruku v ruce i všemožné projekty socializační a združstevňovací.³⁷

V rámci charakteristiky je třeba upozornit na to, že k provedení druhé pozemkové reformy v lidově demokratické ČSR nedošlo najednou. Druhá pozemková reforma se totiž rozpadala na tři základní části, respektive fáze. V první fázi se jednalo o konfiskace zemědělského majetku, jeho přerozdělení a osídlení. Tento proces probíhal od května 1945 a během dvou let byl takřka ukončen. Toto období je charakterizováno zejména očištěním české a slovenské půdy od zrádců lidu a kolaborantů. Druhá etapa, která započala v červenci 1947, sledovala revizi první pozemkové reformy. Bylo tomu hlavně proto, že první pozemková reforma byla často kritizována kvůli své nedůslednosti. V tomto světle lze tedy tuto fázi považovat za jakési odčinění křivd. Křivd, které postihly rolnictvo během provádění první pozemkové reformy. A konečně třetí a poslední fázi je nová pozemková reforma, k níž došlo až po únorovém převratu a vítězství komunistické strany roku 1948. Základním rysem tohoto období je zmenšování zbylých velkostatků, tedy nucený výkup půdy nad hranicí 50 ha a půdy spekulanti bez ohledu na výměru. Heslem této etapy bylo „půdu tomu, kdo na ni pracuje“.³⁸

Byli to tedy hlavně rolníci a drobní zemědělci, kteří stáli u zrodu této pozemkové reformy. Podporování komunistickou stranou to byli právě oni, kteří si, nadneseně řečeno, provedení této pozemkové reformy vydobyli. Přičemž pro určení výše popsání etap vycházela komunistická strana z postupné přeměny národně demokratické revoluce v revoluci socialistickou. Cílem nově budované republiky bylo tedy zbavení se šlechty a zejména jejích velkostatků, které zabíraly výraznou plochu zemědělské půdy. Následné parcelování šlechtických velkostatků mělo být mimo jiné obhajováno tím, že dochází k osvobození venkovského pracujícího lidu, který si šlechta v minulých dobách podrobovala. Dle výše uvedeného mělo tedy dojít k zabránění půdy těm, kteří nikdy nepracovali, ale pouze práci

³⁷ RYCHLÍK, Jan. Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945-1948. In RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.). *Zemědělství na rozcestí 1945-1948: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 22. - 23. 9. 1998*. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1998, s. 7.

³⁸ KOŤÁTKO: *Pozemková reforma*, s. 7; VOJÁČEK a kol.: *Vývoj soukromého práva...*, s. 391 a 392.

druhých vykořisťovali.³⁹ Ze začátku, jak vyplývá z první fáze, byla pozornost zaměřena proti německé šlechtě a velkostatkářům, kteří s Němci kolaborovali. Poté se zaměřili na velkostatkáře, jimž byla v rámci první pozemkové reformy neprávem ponechána zabraná půda. V poslední řadě došlo k výkupu půdy menším velkostatkářům či spekulantům.⁴⁰

Z výše popsaného mohu vyvodit základní rysy poválečné pozemkové reformy. Zejména se jedná o to, že hlavní roli při procesu reformy sehrála komunistická strana, která ji v radikální podobě prosazovala. Tato výrazným způsobem zesílila a zároveň upevnila své pozice na venkově. Dalším politickým rozměrem reformy bylo to, že aby mohla být provedena, bylo využito půdy zkonfiskované kolaborantům, nepřítelům, provinilcům. Vzhledem k sociálnímu rozměru lze konstatovat to, že došlo ke zlepšení sociální situace na vesnicích, kde žila značná část obyvatelstva. Naopak zemědělská produkce a výkonnost práce klesala. Ať už k tomu došlo z důvodů rozdrobení větších hospodářských celků či znalostí, respektive neznalostí, nových vlastníků, i tento hospodářský rozměr je spojován s poválečnou reformou.⁴¹

4.2 Reforma ve světle československé exilové reprezentace

Po okupaci Československa z roku 1939 bylo třeba zajistit kontinuitu státního zřízení mimo území republiky, čehož se ujala československá exilová vláda v Londýně. Tato doba, vymezena lety 1940 až 1945, je spjata s vydáváním dekretů prezidenta republiky, které tvořily základní právní normu této etapy. Postup exilové vlády sice nebyl výslovně zakotven v Ústavě z roku 1920, avšak lze ho považovat jako jednání *praeter legem*. K účelu prozatímního státního zřízení bylo takové řešení obsaženo v ústavním dekretu prezidenta republiky č. 2/1940 Úředního věstníku čsl., o prozatímním výkonu moci zákonodárné ze dne 15. října.⁴²

V souvislosti se snahou exilového zřízení o diskuzi o novém pozemkovém uspořádání je důležitý rok 1942, kdy vznikl první ucelený návrh nové pozemkové reformy. Tento byl předložen londýnskou emigrační vládou dne 19. 10. 1942, konkrétně ministerstvem pro hospodářskou obnovu. Návrh měl za cíl hlavně přerozdělení půdy, a to takovým způsobem, aby na ní mohli přidělci hospodařit ať už samostatně nebo v zemědělském družstvu či tzv.

³⁹ ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ: Příklad Huga Mensdorffa-Pouilly, s. 25.

⁴⁰ LACINA: Pozemková reforma..., s. 210 a 211.

⁴¹ VOJÁČEK a kol.: *Vývoj soukromého práva...*, s. 393 a 394.

⁴² KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“: Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. Praha: Linde a.s., 2002, s. 61 a 68.

záduze.⁴³ Dalším důležitým datem je 19. 9. 1944. Tehdy prezentoval slovenský člen agrární strany Ján Lichner, ministr zemědělství londýnské emigrační vlády, návrh dekretu o zřízení pozemkového úřadu. Důvodová zpráva k tomuto návrhu dekretu potom přímo hovořila o nové úpravě pozemkové držby. I když nakonec pozemková reforma neproběhla podle tohoto návrhu, také z toho důvodu, že exilové vedení komunistické strany v Moskvě považovalo za vhodnější uskutečnit reformu v etapách, i tak jsou zmíněné návrhy dekretů či zemědělské programy významné, protože ve svém důsledku představovaly první zmínky o druhé pozemkové reformě.⁴⁴

Pro úplnost pokládám za důležité ještě zmínit, že dle představ londýnské exilové vlády a prezidenta Beneše bylo třeba přijmout řadu významných dekretů prezidenta republiky, které by sloužily jako prostředek k zajištění obnovy Československa. Tyto dekry byly vydány v letech 1944 a 1945 a významnou roli v nich sehrál ústavní dekret č. 11/1944 Úředního věstníku čsl., o obnovení právního pořádku. Tento se stal do budoucna základem obnovy československého právního řádu a jeho důležitost je spatřována zejména v tom, že označil právní předpisy vydané do 30. září 1938 za součást československého právního řádu a naopak předpisy vydané po tomto datu během tzv. doby nesvobody z tohoto právního pořádku vyloučil. Kromě toho také počítal s tím, že veškeré předpisy, které vydalo exilové státní zřízení, budou podléhat dodatečné ratihabici ze strany poválečného Národního shromáždění. V opačném případě by tyto pozbyly platnosti.⁴⁵

4.3 Dekry prezidenta republiky

K vydávání dekretů prezidenta republiky docházelo jak po dobu československé exilové reprezentace, tak ale hlavně poté, po ukončení druhé světové války. Normotvorbu prezidentských dekretů je tedy možné rozdělit na dvě etapy. Tou první je tzv. londýnské období, jež bylo náplní předcházející kapitoly. Zde byly dekry výsledkem rozhodnutí orgánů prozatímního státního zřízení. Prezident republiky měl ale na tvorbě dekretů v této fázi poněkud významnější podíl, než jak tomu bylo v etapě druhé. Tu je možné vymezit dobou po skončení druhé světové války, resp. ustanovením československé vlády na území osvobozeného Československa.⁴⁶ Ještě předtím, než představitelé londýnské emigrace, v čele s prezidentem Benešem, odjeli v březnu 1945 z Velké Británie, prezident uskutečnil jednání

⁴³ Záduhou se rozuměl společenský útvar, který spočíval v kolektivní držbě půdy několika rodinami, které obyčejně měly společného předka.

⁴⁴ RYCHLÍK: Pozemková reforma..., s. 7 a 8.

⁴⁵ KUKLÍK: *Mýty a realita...*, s. 147, 160, 166 a 167.

⁴⁶ WAGNER, Martin. Konfiskace nepřátelského majetku podle dekretu prezidenta republiky č. 108/1945 Sb. v obci Rokytnice nad Jizerou a okolí, In KUKLÍK a kol. (edd.): *Konfiskace, pozemkové reformy...*, s. 42.

s představiteli hlavních politických stran. Tato jednání se týkala zejména poválečného vývoje. Můžeme tedy říci, že diskuze probíhaly o podobě vládního programu. Následná jednání již probíhala na území osvobozeném, a tak v Košicích dne 4. dubna 1945 přijal prezident Beneš slib členů první vlády Národní fronty.⁴⁷

Základním dokumentem, který byl vládou přijat na její první schůzi a který určoval směr dalšího vývoje po druhé světové válce, nesl název Košický vládní program. Jak název napovídá, tento byl přijat v Košicích dne 5. dubna 1945. Ačkoli dokument vznikl v prostředí odboje exilového, tedy zahraničního, reflektoval také představy a ideje odboje domácího. Program, ač byl výsledkem jednání všech stran, byl nakonec představen zástupci komunistů. Tito měli na výsledku Košického programu zásadní podíl a zástupcům stran demokratických se v návrhu programu podařilo prosadit pouze některé změny. Košický vládní program pojednával o zásadních otázkách poválečného vývoje a uspořádání v osvobozeném Československu, zejména o otázkách politických, hospodářských a sociálních. Pozemkové reformě byla věnována samostatná kapitola.⁴⁸

Abych se tedy dostala k těm nejdůležitějším právním předpisům, které podstatným způsobem zasáhly do majetkového vlastnictví osob po osvobození Československa, považuji za přínosné z hlediska přehlednosti jednotlivé prezidentské dekrety nejprve vyjmenovat. Těmito dekrety prezidenta republiky, které postihují majetek, tedy jsou:

- dekret č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů,
- dekret č. 12/1945 Sb., o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa,
- dekret č. 28/1945 Sb., o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci,
- dekrety o znárodnění č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků, č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského, č. 102/1945 Sb., o znárodnění akciových bank a č. 103/1945 Sb., o znárodnění soukromých pojišťoven,

⁴⁷ KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 136-138.

⁴⁸ VOJÁČEK a kol.: *Vývoj soukromého práva...*, s. 394.

- dekret č. 108/1945 Sb., o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondech národní obnovy.⁴⁹

Jak už jsem popsala v předcházející kapitole, pozemková reforma po roce 1945 se uskutečnila v několika etapách. První fáze se zaměřovala proti Němcům, Maďarům, zrádcům, kolaborantům a dalším nepřátelům státu, z čehož po přečtení názvů výše uvedených dekretů vyplývá, že právě první etapu spojujeme s prezidentskými dekrety. Tato první fáze poválečné pozemkové reformy byla tou nejrozsáhlejší. Docházelo zde tedy ke konfiskaci půdy výše zmíněných osob a její následné přidělení zejména soukromým osobám, družstvům, obcím či státu. V následujících kapitolách se budu první fázi druhé pozemkové reformy, resp. prezidentským dekretům věnovat detailněji. Ovšem pro účely mé práce nejsou důležité všechny výše zmíněné dekrety, proto se zaměřím pouze na ty, které se přímo dotýkají rodiny Mensdorff-Pouilly, respektive jejího majetku.⁵⁰

4.3.1 Dekret č. 5/1945 Sb.

V právní rovině lze v českých zemích sledovat počátek poválečných zásahů do nepřátelského majetku, a tudíž za oficiální počátek poválečné pozemkové reformy, prezidentský dekret z 19. května č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů. Tím prvním a nejspíše nejnaléhavějším úkolem a cílem dekretu bylo navrácení půdy českým lidem, kterým byla tato sebrána Němci pod tlakem okupace či národní nebo politické okupace.⁵¹

Ustanovení § 1 odst. 1 k tomuto uvádí: „*Jakékoli majetkové převody a jakákoli majetkoprávní jednání, at' se týkají majetku movitého či nemovitého, veřejného či soukromého, jsou neplatná, pokud byla uzavřena po 29. září 1938 pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické perzekuce.*“⁵² Jinými slovy dekret anuloval dispoziční úkony s majetkem, ke kterým došlo pod tlakem mnichovského diktátu a následné okupace. Veškeré vynucené pozemkové převody, které za doby okupace prováděly německé orgány v rámci konfiskace židovské půdy, prohlásil za neplatné. Nejinak tomu bylo i při vyvlastňování českých zemědělců pro plánovanou německou kolonizaci. Důležité je ale připomenout, že

⁴⁹ KUKLÍK: *Mýty a realita...*, s. 288, 336 a 337.

⁵⁰ RYCHLÍK: *Pozemková reforma...*, s. 8.

⁵¹ VOJÁČEK a kol.: *Vývoj soukromého práva...*, s. 394 a 395.

⁵² dekret č. 5/1945 Sb., dekret prezidenta republiky o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.

toto retroaktivní zneplatnění právních úkonů se nemělo uplatňovat ex officio, tj. z moci úřední. Z toho vyplývá, že Čechům a Slovákům byla dána možnost ponechat si židovský majetek, jež měli v úschově kvůli obavě z uplatnění Norimberských zákonů, a o něž se po válce nikdo nepřihlásil.⁵³

Dekret měl poměrně široký záběr, a tak jeho dalším účelem bylo, aby došlo k zajištění půdy Němců a zrádců. Toto se mělo stát rychlým zásahem, čímž by došlo k znemožnění volné dispozice s půdou původních vlastníků. Krom toho měl dekret zabezpečit plynulý a nerušený chod hospodářské výroby, což měl zajistit institut národní správy. Proto bývá tento dekret někdy také označován jako dekret o národní správě.⁵⁴

Důvodem pro zajištění majetku bylo zejména to, aby posléze mohl podléhat zásahům ze strany státu, jako jsou konfiskace či znárodnění. Pro tento účel byl proto zaveden zmíněný institut národní správy, který ve svém důsledku znamenal výrazné omezení výkonu vlastnických práv. Nejednalo se tedy o přechod vlastnického práva, nýbrž o jeho omezení. Nicméně rozsah vlastnického práva byl redukován do té míry, že se omezil v podstatě pouze na formální vlastnictví majetku bez možnosti jakékoli dispozice s ním. Takový status je možné označit jako tzv. holé vlastnictví.⁵⁵

Národní správa byla podle § 2 dekretu zaváděna u majetku zejména tzv. osob státně nespolehlivých, a zároveň podle § 3 dekretu se zaváděla do podniků a majetkových podstat, kde bylo třeba zajistit plynulý a nerušený chod hospodářské výroby. Druhý příklad se nemusel týkat jen osob státně nespolehlivých, nýbrž i těch osob, které byly jinak státně spolehlivé. Pro tyto účely je v § 4 dekretu uveden demonstrativní výčet osob, které bylo třeba považovat za osoby státně nespolehlivé. Jako příklad mohu uvést osoby německé a maďarské národnosti nebo osoby, které vyvíjely činnosti směřující proti státní svrchovanosti a samostatnosti Československa.⁵⁶

Tento prezidentský dekret také detailně upravoval povinnosti a kompetence národních správců, kteří byli dosazováni právě do těch podniků či majetkových podstat, na které byla uvalena národní správa. Tito měli zajistit státní kontrolu nad výrobou v takových podnicích. Národní správci prováděli běžné právní úkony, které souvisely se správou majetku, a to s péčí řádného hospodáře. Zároveň měli při své práci sledovat národní a veřejné zájmy. K tomuto je třeba dodat, že vlastníci majetku pod národní správou se museli zdržet jakýchkoli zásahů do

⁵³ RYCHLÍK: *Pozemková reforma...*, s. 8.

⁵⁴ KOŤÁTKO, Jiří. *Zákony naší pozemkové reformy*. Praha: Ministerstvo informací, 1945, s. 5 a 6.

⁵⁵ KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 144; VOJÁČEK a kol.: *Vývoj soukromého práva...*, s. 395.

⁵⁶ VOJÁČEK a kol.: *Vývoj soukromého práva...*, s. 395; dekret č. 5/1945 Sb., dekret prezidenta republiky o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.

jednání národního správce, a to pod hrozbou trestu odnětí svobody ve výši pěti let a trestu peněžitého, a to až ve výši deseti milionů korun či úplného zabrání majetku. Stejně tak bylo dekretem stanoveno, že právní jednání majitelů ohledně majetku pod nucenou správou je neplatné.⁵⁷

4.3.2 Dekrety znárodňovací

Další dekrety, na které bych ráda ve své práci upozornila, byly tzv. dekrety znárodňovací. V tomto rámci bych pozornost zaměřila na dekrety prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků a č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského.

K základním bodům provedení ekonomické a sociální reformy v Československu patřilo právě znárodnění hlavních odvětví národního hospodářství. Důležitost znárodňovacích dekretů je spatřována v tom, že spolu s dekrety prezidenta, jejichž náplní byla konfiskace majetku, sehrály zásadní roli při přestavbě státu a jeho hospodářského sektoru. V neposlední řadě také přispěly k tomu, aby po skončení druhé světové války byla československá společnost zbavena nepřátel státu, kolaborantů a zrádců. Oproti tomu zestátněním velkého soukromého sektoru tyto dekrety silně zasáhly majetkové poměry v Československu a zásadně narušily koncepci soukromého vlastnictví. V následujícím období pak tento nově vytvořený zestátněný sektor sehrál rozhodující roli v rámci komunistické strany a posléze se tedy stal oporou komunistického režimu v Československu.⁵⁸

Znárodnění sice nebylo součástí Košického vládního programu, nicméně s ním počítala jak exilová reprezentace, tak domácí odboj, a následně byl plán na jeho provedení podporován také stranami Národní fronty. Avšak jeho provedení si každá strana představovala jinak, což mělo za následek řadu sporů, např. kvůli rychlosti či rozsahu znárodnění nebo v otázkách náhrady. K přípravám znárodnění byla příslušná ministerstva, přičemž hlavní pozici mělo ministerstvo průmyslu. Toto připravovalo koncept znárodnění dolů a průmyslových podniků, na které pak navazovaly další znárodňovací dekrety. Příslušným ministerstvem k přípravě dekretu znárodňující potravinářský průmysl bylo ministerstvo výživy.

⁵⁷ KUKLÍK: *Mýty a realita...*, s. 300; KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 147; VOJÁČEK a kol.: *Vývoj soukromého práva...*, s. 395.

⁵⁸ KUKANOVÁ, Katarína. Znárodnění v Československu v letech 1945-1948. In KUKLÍK a kol. (edd.): *Konfiskace, pozemkové reformy...*, s. 69.

Znárodňovací dekrety byly schváleny vládou dne 24. října 1945, a v pořadí první byl dekret č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků. Tento dekret uvádím na prvním místě právě z důvodu, že sloužil jako vzor pro ostatní znárodňovací dekrety. Tyto sice měly svá specifika, ale právě zmíněný dekret sloužil jako legislativně-technická předloha, jelikož upravoval řadu společných otázek, a zbylé dekrety na něj v určitých případech pouze odkazovaly.⁵⁹

Znárodnění bylo v rámci dekretů upraveno různě. U některých případů se znárodnění dotýkalo všech podniků jistého druhu, jinde byl určujícím hlediskem počet zaměstnanců nebo objem výroby. Tak např. dekret č. 100/1945 kombinoval prvek počtu zaměstnanců s výčtem podniků, které byly znárodňovány úplně. Výčet podniků podléhajících znárodnění stanovuje § 1, který uvádí, že se zestátní veškeré doly a klíčové podniky energetického průmyslu, železářny, ocelárny, dále slévárny s více než 400 zaměstnanci, podniky elektrotechnického či kovodělného průmyslu s více než 500 zaměstnanci či také podniky zbrojního průmyslu. Dekret ovšem také připouštěl možnost vynětí podniku ze znárodnění. Tak mohla učinit vláda na návrh ministra průmyslu v případech, kdy podnik neplnil klíčovou roli v průmyslu.⁶⁰

Ve svých ustanoveních dekret č. 100/1945 Sb. nedefinoval pojem znárodnění zestátněním. V ustanovení § 4 pouze konstatoval, že znárodněním nabývá stát vlastnictví ke znárodněnému majetku. Tímto stanovil, že československý stát nabývá vlastnictví k veškerým nemovitým věcem a zařízením, které slouží k provozu podniku. Současně to platí také o všech příslušenstvích, jako např. patentech, licencích, pohledávkách či cenných papírech, stejně jako o hotových i nedokončených výrobcích či zásobách.⁶¹

Podniky, které byly znárodněny, byly následně přeměněny do nové formy subjektů, tzv. národních podniků. Tyto představovaly samostatné právnické osoby, přičemž stát měl postavení jejich zřizovatele a zároveň dohlížel na jejich fungování. Národní podniky nicméně hospodařily odděleně od státu a tento neodpovídal za jejich závazky. Na druhé straně ale byly tyto nové subjekty povinny odvádět část svých zisků do státního rozpočtu. Dekrety dále počítaly s tím, že znárodnění výše uvedených majetkových podstat bude probíhat za náhradu, jejíž výše bude vypočtena dle úředních cen ke dni vyhlášení dekretu či podle úředního odhadu jako obecná cena majetku. K rozhodnutí o náhradách a jejich výši byl oprávněn příslušný

⁵⁹ VOJÁČEK a kol.: *Vývoj soukromého práva...*, s. 400.

⁶⁰ KUKLÍK: *Mýty a realita...*, s. 334; dekret č. 100/1945 Sb., dekret prezidenta republiky o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků.

⁶¹ KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 210; dekret č. 100/1945 Sb., dekret prezidenta republiky o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků.

ministr, v našem případě tedy ministr průmyslu a ministr výživy po dohodě s ministrem financí.⁶²

Druhým znárodnovacím dekretem důležitým pro účely mé práce je dekret č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského neboli tzv. potravinářský dekret. Tento dekret je do jisté míry obdobou dekretu výše popsaného, nicméně jistá specifika přece jen má. Potravinářský dekret využil kombinaci taxativního výčtu potravinářských podniků, které měly být znárodněny, a kritérium počtu zaměstnanců či objemu výroby. Rozsah znárodnění je popsán v § 1 a hovoří tedy např. o znárodnění cukrovarů, lihovarů, pivovarů, které vystavily v roce 1937 více než 150 000 hl piva, mlýnů s technickým zařízením o denní výkonnosti min. 60 tun obilí či čokoládoven s více než 500 zaměstnanci. Zároveň i tento dekret umožňoval jisté výjimky, kdy mohlo dojít k vynětí podniku ze znárodnění. K tomuto mohlo dojít na návrh ministra výživy po dohodě s ministrem zemědělství, a to pouze v odůvodněných případech.⁶³

Specifikem potravinářského dekretu oproti dekretu č. 100/1945 byla ta skutečnost, že tento dekret umožnil, aby národní podniky byly vytvářeny nejen ze znárodněného majetku, nýbrž i z nepřátelského majetku, který podléhal konfiskacím.⁶⁴

Znárodnovací reformy a jejich rozsah na území Československa zřetelně překročil zamýšlený plán, a to také díky narůstajícímu tlaku komunistů a sociálních demokratů. Zároveň se také působnost znárodnovacích dekretů nevztahovala pouze na klíčové a velké podniky průmyslu, nýbrž také na ty menší a méně významné. Jako příklad mohou posloužit podniky zaměřené na výrobu gramofonových desek. Vládní argumentací tohoto konkrétního příkladu bylo to, že sice rozsah této výroby je prozatím nezasadní, nicméně je možné očekávat její nárůst v důsledku poptávky zahraničí. Dále je také třeba upozornit na to, že zakládání nových podniků ve znárodněných odvětvích měl v rukou stát a možnost soukromých subjektů se tohoto podnikání účastnit byla výrazným způsobem omezena právě znárodnovacími dekrety. Znárodnění provedené po válce na území Československa lze považovat za to nejrozsáhlejší v Evropě. To s sebou samozřejmě přineslo i řadu negativ. Příkladem může být omezení politického vlivu zahraničních, resp. západních investorů a naopak posilování vlivu východu či prakticky odstranění konkurenčního prostředí.⁶⁵

⁶² VOJÁČEK a kol.: *Vývoj soukromého práva...*, s. 401.

⁶³ KUKANOVÁ: *Znárodnění v Československu...*, s. 76 a 77; dekret č. 101/1945 Sb., dekret prezidenta republiky o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského.

⁶⁴ KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 213.

⁶⁵ KUKANOVÁ: *Znárodnění v Československu...*, s. 79 a 80.

4.4 Revize první pozemkové reformy

V kapitolách uvedených výše jsem se zabývala první etapou pozemkové reformy, která je spjata s dekrety prezidenta republiky. Následně bych ráda přešla do druhé fáze pozemkové reformy, se kterou je spojen zákon č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy.

Za počátek druhé etapy pozemkové reformy je třeba považovat výhru komunistické strany ve volbách v květnu roku 1946 a následné sestavení nové koaliční vlády Národní fronty v čele s Klementem Gottwaldem. V této fázi se komunisté zasazovali hlavně o pečlivé provedení záborového zákona z roku 1919, respektive o revizi pozemkové reformy z dob první republiky. Cílem bylo to, aby půda nezůstala velkostatkářům, nýbrž aby se ocitla opravdu v rukou drobných rolníků a bezzemků. Lze tedy říci, že druhá část pozemkové reformy byla zaměřena už proti českým a slovenským velkostatkářům.⁶⁶

I když první pozemková reforma není tematicky náplní mé práce, považuji za nezbytné na tomto místě zmínit její nedůležitější ustanovení, která nám usnadní pochopit návrhy zákona o její revizi. Tím základní kamenem byl záborový zákon, který dával státu pravomoc převzít pozemkový majetek vlastníka v případě, že jeho výměra přesahovala 150 ha zemědělské půdy nebo 250 ha půdy celkem. Následně Státní pozemkový úřad na základě přidělového zákona tuto půdu za náhradu přidělil oprávněným žadatelům. Oba zmíněné zákony ale počítaly s určitými výjimkami, jako např. zvýšení výměry půdy jednoho vlastníka až na 500 ha nebo naopak její snížení na 50 ha, vypuštění půdy ze záboru, patřila-li samostatným subjektům nebo byla-li nezbytná pro údržbu kulturních památek, o které se staral majitel, či přidělení tzv. zbytkových statků předním politickým činitelům, kteří sami na půdě nehosподаřili. Právě uvedené odchylky a výjimky se návrhu zákona o revizi příliš nezamlouvaly.⁶⁷ Z tohoto důvodu tedy nová československá vláda pojala do svého budovatelského programu usnesení o přípravě revize první pozemkové reformy, tzn. revize zákona o zabránění velkého majetku pozemkového a zároveň bylo stanoveno, že v rámci hospodářského plánu je třeba vypracovat osnovy předpisů, podle kterých by mohla být uskutečněna revize půdy propuštěné ze záboru a revize přidělů zbytkových statků. K vypracování těchto norem, které byly opatřeny i důvodovou zprávou, bylo pověřeno ministerstvo zemědělství.⁶⁸

⁶⁶ LACINA: Pozemková reforma..., s. 220.

⁶⁷ RYCHLÍK: Pozemková reforma..., s. 14.

⁶⁸ Blíže srov. MICHL, Jaroslav, PETRŮV, František, NOVÝ, Josef (edd.). *Revize první pozemkové reformy*. Praha: Orbis, 1948.

Ministerstvo zemědělství, v čele s Júliem Ďurišem, předložilo na podzim roku 1946 osnovu zákona o revizi první pozemkové reformy. Stalo se tak spolu se šesti dalšími zemědělskými zákony, které měly dohromady tvořit tzv. zemědělský program. V tomto prvním návrhu zákona se počítalo s odejmutím půdy velkostatkářů nad 150 ha zemědělské půdy nebo nad 250 ha půdy celkové, kterážto jim byla ponechána neprávem pozemkovým úřadem z doby první republiky. Zároveň se počítalo také s tím, že v případě nutnosti, může dojít k výkupu půdy i pod 150 ha. Řešila se zde také otázka zbytkových statků, které měly podléhat revizi. Takto odejmutá půda měla být přidělena bezzemkům a drobným rolníkům dle cen stanovených v zákonech první pozemkové reformy.⁶⁹

Návrh zákona o revizi první pozemkové reformy tak, jak ho představil ministr zemědělství Ďuriš, vyvolal mnohé debaty a pochyby v řadách nekomunistických stran. Téměř celý rok docházelo mezi stranami na jedné straně k zápolení o prosazení revizního zákona, na straně druhé k zasazení se o jeho odložení a celkově docházelo ke sporům o jednotlivá ustanovení návrhu. Jelikož byla ale komunistická strana podporována ve velké míře hlavně rolníky a bezzemky, kteří vystupovali proti velkostatkářům a kterým měla revize přinést půdu, ministerstvo zemědělství získávalo na síle a důvěře. Stále více sílily hlasy drobných zemědělců a rolníků, aby půda náležela tomu, kdo na ní pracuje. Toto vše ve svém důsledku umožnilo ÚV KSČ doplnění a prohloubení stávajícího návrhu zákona o revizi. Návrh byl prohlouben v tom smyslu, že mělo nadále docházet k nucenému výkupu veškeré půdy velkostatkářů nad hranicí 50 ha. Krom toho byl návrh doplněn o úplný výkup půdy spekulanti, na níž majitelé sami nepracovali. Tento záměr představilo ministerstvo zemědělství v tzv. Hradeckém programu 4. dubna 1947.⁷⁰

Záhy po představení této podoby návrhu zákona o revizi docházelo k další střetům mezi stranami a k dalším jednáním o konečné podobě zákona. K přijetí konečné verze zákona o revizi pozemkové reformy došlo 11. 7. 1947, a to v pozměněné podobě, než jak původně prosazovalo ministerstvo zemědělství. Finální povaha zákona č. 142/1945 Sb., o revizi první pozemkové reformy tedy ukotvovala minimální výměru půdy, která nemohla být nuceně vykoupěna, na 50 ha. Bylo dosaženo toho, že revize zahrnovala také rybníky, lesy a pastviny, které náležely k tzv. zbytkovým statkům. Ve vztahu k revizi půdy, která byla ze záboru vypuštěna, bylo stanoveno, že má být realizována v každém případě zvlášť, nikoli paušálně, a k přidělovým cenám zákon uváděl, že nemají být pouze symbolické. Nedošlo tedy k uplatnění takové výše náhrady, aby zvýhodňovala nabyvatele půdy a dosavadní majitele zabrané půdy

⁶⁹ KOŤÁTKO: *Pozemková reforma*, s. 27; LACINA: *Pozemková reforma...*, s. 220.

⁷⁰ Tamtéž; Tamtéž, s. 221 a 222.

poškozovala. Z hlediska toho, kdo měl revizi provádět, zákon neprosadil kompetenci ministerstva zemědělství, nýbrž byla kompetence dána revizní komisi, která se skládala ze zástupců politických stran.⁷¹

Konkrétně tedy ustanovení § 1 tohoto zákona stanovuje, že se měl revizi podrobit pozemkový majetek, který byl vyloučen ze záboru nebo propuštěn z důvodu veřejného zájmu, či který byl ponechán vlastníkovi podle přidělového zákona. Dále také zabraný majetek, o němž nebylo doposud rozhodnuto, nebo pozemkový majetek ve formě zbytkových statků ve výměře větší než 50 ha. Vlastník statku nespádajícího pod revizi, tj. menší než 50 ha, měl pak právo vybrat si tento statek. V případě, že půda získaná revizí nezůstávala v rukou státu v rámci všeobecně prospěšných účelů, přidělovala se za úplatu drobným uchazečům, jejichž usedlosti nebyly soběstačné, drobným a středním zemědělcům nebo družstvům. Za zabraný majetek měla být vlastníkovi vyplacena náhrada podle náhradového zákona z doby první republiky.⁷² Z výše uvedeného můžeme dovodit, že tato podoba zákona o revizi nebyla přesně tím, co si od ní komunistická strana slibovala.

4.5 Nová pozemková reforma

Třetí a zároveň poslední etapa druhé pozemkové reformy je ve znamení zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě. Než se ale dostanu k samotné podobě toho zákona, ráda bych na úvod poznamenala jisté události, které zákonu předcházely.

V závěru předchozí kapitoly jsem uvedla, že zákon o revizi první pozemkové reformy zcela nenaplnil očekávání komunistů. Právě z tohoto důvodu tehdejší ministr zemědělství Július Ďuriš vypracoval novou podobu zákona. Ten také následně v říjnu 1947 předložil vládě. Návrh zákona opět počítal s rozparcelováním veškeré půdy, na které její vlastníci nehospodaří, stejně tak jako půdy nad 50 ha. Stanoviska k tomuto návrhu byla ale negativní, přičemž největší problém spatřovaly nekomunistické strany v tom, že návrh zásadním způsobem naborává princip nedotknutelnosti soukromého vlastnictví. Výsledkem nakonec bylo odmítnutí o tomto návrhu dále jednat, takže Ďurišův návrh neprošel.⁷³

Vše se ale změnilo po únorovém komunistickém převratu roku 1948. Klement Gottwald představil na schůzi Ústavodárného Národního shromáždění dne 21. března 1948 program, jehož náplní byly změny v zemědělství, a také podoba nové pozemkové reformy, která omezovala soukromé vlastnictví půdy na 50 ha. Současně byla také přijata skupina

⁷¹ RYCHLÍK: Pozemková reforma..., s. 16.

⁷² LACINA: Pozemková reforma..., s. 224 a 225; zákon č. 142/1947 Sb., zákon o revizi pozemkové reformy z doby první republiky.

⁷³ RYCHLÍK: Pozemková reforma..., s. 16 a 17.

zemědělských zákonů, které měly už trvale prosadit zásady Hradeckého programu. Mezi tyto zákony patřila i novela zákona č. 147/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy.⁷⁴

Nejdůležitějším zákonem, přijatým dne 21. března 1948, byl zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě (zákon o trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě). V rámci tohoto zákona je možné sledovat dvě skupiny vlastníků půdy, kterých se reforma dotkne. Do té první skupiny spadají majitelé statků, jejichž výměra se pohybuje v rozmezí 50 až 250 ha půdy. Pro ně má zákon o nové pozemkové reformě ten důsledek, že se jejich pozemkové vlastnictví zmenší, a to na výměru 50 ha veškeré půdy. Na základě tohoto zákona tedy dochází k omezení soukromého vlastnictví půdy jednotlivce či společně hospodařící rodiny, a to právě na zmíněných 50 ha. V druhé kategorii není rozhodující množství vlastněné půdy, nýbrž skutečnost, zda ji vlastník sám obhospodařuje či nikoli, a tato se nachází v pachtu. V tomto případě se v podstatě jedná o provedení již několikrát zmiňované zásady „půdu těm, kteří na ni osobně a řádně pracují“. Stát tedy mohl nuceně vykoupit půdu vlastníků, kteří na ni trvale nepracovali, a to bez ohledu na její výměru.⁷⁵

V rámci první skupiny osob, kterým byla státem nuceně vykupována půda nad 50 ha, bych ještě ráda dodala, že tito si mohli zvolit, jakou půdu do maximální možné výměry si chtějí nechat. Co se týká druhé kategorie vlastníků, kteří půdu neobhospodařují, tak těm mohla být ponechána půda ve výměře 1 ha, a to na jejich žádost. Ovšem ustanovení § 1 zákona o nové pozemkové reformě počítalo ještě s tzv. půdou spekuláční, která se vykupovala úplně. Pro tyto účely definuje zákon spekuláční půdu následně: „... *půda přesahující výměru 1 ha, které vlastník - nezemědělec - nabytí koupí a od nabytí na ní nepracuje*.“⁷⁶

Kromě výše popsaného dělení zákona podle kategorií vlastníků půdy je možné zákon rozdělit ještě podle jeho obsahu. První část je zaměřena na nucený výkup půdy, která nebyla vlastníky obhospodařována a půdy, jejíž výměra přesahovala 50 ha. Ve druhé části zákon pojednává o přidělu půdy. V rámci výkupu byli všichni vlastníci půdy, kterých se výkup týkal, povinni sami provést soupis svého majetku a odevzdat ho místním rolnickým komisím. Tuto povinnost museli splnit ve lhůtě 45 dnů a sankcí za nesplnění byla buď pokuta ve výši až 50 000 Kč, nebo šestiměsíční pobyt ve vězení. Následně byl soupis postoupen až příslušnému okresnímu národnímu výboru, který měl rozhodnout o výkupu do 60 dnů.⁷⁷ Samostatně rozhodnout o výkupu mohlo ale i ministerstvo zemědělství, které bylo také příslušné k tomu, aby dávalo na vykoupené půdě výpověď z hospodaření. K tomu mohlo pověřit i jiný orgán,

⁷⁴ KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 318.

⁷⁵ KOŤÁTKO: *Pozemková reforma*, s. 32 a 33.

⁷⁶ KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 319; zákon č. 46/1948 Sb., zákon o nové pozemkové reformě.

⁷⁷ RYCHLÍK: *Pozemková reforma...*, s. 18.

ovšem při dodržení tříměsíční výpovědní lhůty. Výpověď z hospodaření, která mohla být doručena také veřejnou vyhláškou, byla konečná a nebylo možné proti ní podat žádný opravný prostředek.⁷⁸

Zákon v ustanovení § 9 počítal s tím, že výkup půdy bude prováděn za náhradu. Následně měly být předpisy upravující náhradu upraveny vládním nařízením. Rozhodnutí o výplatě náhrad příslušelo Národnímu pozemkovému fondu při ministerstvu zemědělství, které tak ovšem činilo pouze ve zvláštních případech. Zde pokládám za důležité uvést, že již počátkem padesátých let došlo k vydání jisté instrukce ministerstva financí, která stanovila pozastavení vyplácení odměn. Není tedy jasné, zda vůbec kdy k vyplacení nějaké náhrady došlo. V případě rodiny Mensdorff-Pouilly mohu podotknout, že tak se opravdu nestalo a rodina za nucený výkup své půdy žádnou náhradu neobdržela. Z tohoto důvodu můžeme ve výsledku přirovnat výkup půdy ke konfiskaci bez náhrady.⁷⁹

Tímto způsobem vykoupená půda následně podléhala přidělu, který upravoval § 16. Ovšem jen tehdy, když si ji neponechal sám československý stát pro veřejné účely. Půdu přidělovalo ministerstvo zemědělství ve spolupráci s rolnickými komisemi, a to oprávněným uchazečům, kteří museli prokázat, že jsou československými státními občany. Zákon dbal zejména na to, aby půda byla v co největší míře přidělována těm uchazečům, kteří tuto potřebovali k vytvoření nových soběstačných usedlostí anebo naopak k doplnění dosavadních usedlostí, které soběstačné nebyly. Přídělci byla dle zákona stanovena povinnost, aby na přidělené půdě sám osobně pracoval, a to s péčí řádného hospodáře.⁸⁰

Na závěr druhé pozemkové reformy bych ráda poznamenala, že postupem času se přidělové řízení v rámci individuálních žádostí uskutečňovalo jen v minimálním rozsahu. Důvody byly ze strany státních orgánů spatřovány v tom, že přílišné rozdrobování půdy není prospěšné a spíše naopak je třeba zachovat větší celky. Po vzniku Jednotných zemědělských družstev v roce 1949 bylo jasné, že ve prospěch soukromníků už žádné přiděly nebudou realizovány. Dokonce ministerstvo zemědělství ve své instrukci vydané roku 1949 uvedlo, že veškerá půda, která byla pozemkovou reformou získána, musí být odevzdána JZD. O konci druhé pozemkové reformy můžeme mluvit v souvislosti s rokem 1950, kdy došlo ke zrušení Národního pozemkového fondu a Fondu pro pozemkovou reformu.⁸¹

⁷⁸ KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 319 a 320.

⁷⁹ Zákon č. 46/1948 Sb., zákon o nové pozemkové reformě.

⁸⁰ KOŤÁTKO: *Pozemková reforma*, s. 34; zákon č. 46/1948 Sb., zákon o nové pozemkové reformě.

⁸¹ RYCHLÍK: *Pozemková reforma...*, s. 18.

5 Osud majetku rodu Mensdorff-Pouilly po druhé světové válce

Na teoretické představení druhé pozemkové reformy, které bylo náplní předcházejících kapitol, je příhodné, abych na tomto místě navázala praktickou stránkou věci, která se týká hraběcí rodiny Mensdorff-Pouilly a jejího majetku. Za zásadní považuji hned ze začátku představit ty nejdůležitější zákony, které do majetku rodu, resp. jeho rozsahu, zasáhly a podstatným způsobem také ovlivnily další vývoj rodiny Mensdorff-Pouilly. Těmito normami jsou:

- dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkoprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů,
- dekret prezidenta republiky č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského,
- zákon č. 142/1947 Sb., o revizi pozemkové reformy z doby první republiky,
- zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě.

Následující kapitoly budou pojednávat o osudu velkostatku Boskovice, nebo chcete-li o boskovickém panství. Pod tento pojem řadíme hlavně komplex boskovického zámku a parku k němu přilehlého. Když zde hovořím o komplexu boskovického zámku, logicky z toho vyplývá, že se nejedná pouze o samotnou budovu zámku. K areálu zámku dále náleží residence, klášter, jízdárna, zámecký skleník a dvůr. Nicméně zámek není ale to jediné, co mělo být podrobena stáním zásahům. Krom toho totiž označení boskovické panství zahrnuje také hrad, jakož i příslušné pozemky a budovy, které náležely k polnímu a lesnímu hospodářství a k zemědělskému průmyslu. Co se týká těchto dalších druhů pozemků, které podléhaly druhé pozemkové reformě a jejím zákonům, je důležité uvést pivovar se sladovnou, pily, hájenky, cihelnu, zámeček Žďárná, který soužil jako letní sídlo, vodojem a další množství nemovitostí např. v katastrálních územích Boskovice, Protivanov, Suchý, Buková, Sudice, Lhota Rapotina, Obora, Žďárná, Ludíkov, Benešov, Malé Hradisko či Valchov.⁸²

Původním vlastníkem těchto nemovitostí byl, podle odevzdací listiny ze dne 1. 12. 1937 zapsané u okresního soudu v Boskovicích pod č. j. D 242/35-97, Alfons Karel Mensdorff-Pouilly. V tehdejší době byly vlastnické vztahy k nemovitostem evidovány v moravských zemských deskách a veškeré uvedené nemovitosti podléhající stáním zásahům byly zapsány ve vložkách č. 305 a č. 321 moravských zemských desek v Brně a v příslušných

⁸² SLÁMA: *Soupis Polního hospodářství a administrace.*

vložkách pozemkových knih podle výše zmíněných katastrálních území. Na tomto základě nebylo pochyb o vlastníkovi majetku.⁸³ Po druhé světové válce ovšem došlo k událostem, které s sebou přinesly zásahy do soukromého vlastnictví hraběte Alfonse Karla a tyto měly negativní dopad na jeho majetek.

5.1 Zásahy do majetku podle dekretů prezidenta republiky

V první fázi reformy zasáhly majetek Mensdorff-Pouilly dekrety prezidenta republiky. Tím prvním byl dekret č. 5/1945 Sb., o národní správě. Ve spojitosti se zaváděním těchto národních správ je třeba, abych ještě připomněla vyhlášku ministerstva zemědělství ze dne 9. 4. 1948, o zavádění národních správ na majetek, který podléhá revizi první pozemkové reformy a nové pozemkové reformě. Tato totiž počítá s tím, že k úspěšnému provedení revize první pozemkové reformy jakož i nové pozemkové reformy je třeba, aby bylo zajištěno řádné hospodaření na pozemcích podléhajících revizi nebo výkupu. A tak Zemský národní výbor v Brně vydal, dne 20. 4. 1948, výměr o zavedení národní správy a ustanovení národního správce, pod č. j. 11.536-VIII/44-1948. Výměr zavedl národní správu podle ustanovení § 3 (národní správu je možné zavést do podniků a majetkových podstat, kde to vyžaduje plynulý chod výroby) a § 9 (při hrozícím nebezpečí z prodlení v případě, že je podnik opuštěný, je třeba ustanovit zatímního národního správce), a to na veškerý movitý i nemovitý majetek zemědělského podniku – velkostatku Boskovice vlastníka Mensdorff-Pouilly, a zároveň ustanovil národním správcem pana Ing. Felixe Krnoše, lesmistra v Rájci nad Svitavou. Toto opatření bylo odůvodněno: „*Vzhledem k revizi I. pozemkové reformy, která se vztahuje také na uvedený velkostatek, vyžaduje plynulý chod výroby a hospodářského života, aby národní správa byla zavedena.*“ Zároveň bylo ve výměru uvedeno, že podle § 20 dekretu, se má majitel velkostatku zdržet zásahů do jednání národního správce a také jakéhokoli právního jednání s majetkem pod pohrůžkou trestu, který uvádí § 26.⁸⁴

Další výměr, tentokrát výměr Okresního národního výboru v Boskovicích ze dne 15. 5. 1948 č. j. B-2798/4-VI, jde ve svém důsledku dál, a na základě § 3 a § 9 dekretu č. 5/1945 Sb. zavádí národní správu na veškerou zbylou majetkovou podstatu Alfonse Karla Mensdorff-

⁸³ Uplatnění nároku na vydání nemovitosti k Okresnímu pozemkovému úřadu v Blansku ze dne 29. 5. 1992; rozhodnutí Okresního úřadu Blansko ze dne 23. 3. 1993 č. j. OPÚ 371/93/KC/461 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

⁸⁴ Výměr Zemského národního výboru v Brně ze dne 20. 4. 1948 č. j. 11.536-VII/44-1948 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.; vyhláška ministra zemědělství ze dne 9. 4. 1948 o zavádění národních správ na majetek, který podléhá revizi první pozemkové reformy a nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě); dekret č. 5/1945 Sb., dekret prezidenta republiky o neplatnosti některých majetkově-právních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.

Pouilly i v případě, že nepodléhá revizi první pozemkové reformy. Důvod pro zavedení národní správy na zbylý majetek vidí výměr v tomto: „*Plynulý chod hospodářského života vyžaduje, aby opuštěná majetková podstata byla řádně spravována.*“⁸⁵

V souvislosti s dekretem o národní správě bych ještě zmínila jeden výměr, který byl vydán později, a to až po provedení revize první pozemkové reformy. Jednalo se o výměr Krajského národního výboru v Brně, ze dne 1. 9. 1950 č. j. 552-1/9-1950-IX/5c, ve věci zrušení dosavadní národní správy a zavedení národní správy likvidační. Výměr stanovil následující: „*Po provedení revize první pozemkové reformy na velkostatku A.K. Mensdorff-Pouilly převzali přidělci v úvahu přicházející nemovitosti s příslušným živým a mrtvým zařízením a zásobami. Tím odpadly důvody pro další trvání národní správy v jejím dosavadním znění...*“ Krajský národní výbor tedy zrušil podle § 11 (národní správa se zruší, pominou-li důvody) dekretu stávající národní správu, ale zároveň zavedl národní správu likvidační, protože dle něho stále přetrvávaly důvody podle § 3. Na závěr výměr uváděl, že likvidační národní správa bude zrušena po skončení likvidace a vydání likvidačního výměru.⁸⁶

Další majetek podléhající státnímu zásahu ve formě znárodnění, byl Pivovar a sladovna Alfonse Karla hraběte Mensdorff-Pouilly v Boskovicích. Tyto patřily k výrobním podnikům potravinářského oboru a právním základem jejich znárodnění byl dekret č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského. Na tento dekret pak navazovaly vyhlášky ministryně výživy, které jsou v tomto případě také důležité. Ke znárodnění Pivovaru tedy poté došlo na základě vyhlášky ministryně výživy ze dne 3. 7. 1948, o znárodnění některých průmyslových a jiných výrobních podniků a závodů v oboru potravinářském ve smyslu ustanovení § 1 odst. 3 zákona ze dne 28. 4. 1948, č. 115 Sb., o znárodnění dalších průmyslových a jiných výrobních podniků a závodů v oboru potravinářském a o úpravě některých poměrů znárodněných a národních podniků tohoto oboru. Vyhláškou stejného úřadu ze dne 20. 7. 1948 byl následně zmíněný Pivovar začleněn do Středomoravských pivovarů, národního podniku v Brně.⁸⁷

Osud Pivovaru a sladovny Alfonse Karla hraběte Mensdorff-Pouilly v Boskovicích byl ovlivněn také výměrem ministerstva výživy ze dne 22. 12. 1949 č. j. 99.606/49-III/2b. Výměr totiž určoval rozsah znárodnění majetkové podstaty tohoto podniku a stanovil, že tento určuje ministerstvo výživy na základě ustanovení § 4 odst. 7 dekretu č. 101/1945 Sb. ve znění

⁸⁵ Výměr Okresního národního výboru v Boskovicích ze dne 15. 5. 1948 č. j. B-2798/4-VI – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

⁸⁶ Výměr Krajského národního výboru v Brně ze dne 1. 9. 1950 č. j. 552-1/9-1950-IX/5c – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

⁸⁷ Výměr Ministerstva výživy ze dne 22. 12. 1949 č. j. 99.606/49-III/2b – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

zákona č. 115/1948 Sb. K majetkové podstatě pivovaru podle výměru náležely např. sklepy, kanceláře, strojní zařízení, zásoby či vodní oprávnění náležející k pivovaru, různé stavební parcely, rybník, zahrady a to vše tedy podléhalo znárodnění.⁸⁸

5.2 Zásahy do majetku v rámci revize první pozemkové reformy

Ve vztahu k zákonu č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy jsem dohledala několik zásadních rozhodnutí ministerstva zemědělství. Tím prvním bylo rozhodnutí se dne 10. 3. 1948 č. j. 6098/48-IX-R. Toto jednak potvrzovalo rozhodnutí bývalého státního pozemkového úřadu z roku 1924, kterým byl zabraný objekt kláštera a nemocnice v Boskovicích vyloučen ze záboru podle zákona č. 215/1919 Sb., o zabrání velkého majetku pozemkového, ale zároveň rušil jeho rozhodnutí z roku 1935, kterým byl zabraný pozemkový majetek o výměře 4809 ha půdy ponechán vlastníkovi. Zároveň také rušil řadu dalších rozhodnutí bývalého státního pozemkového úřadu, kterým byly ze záboru propuštěny nemovitosti. Tímto se tyto nemovitosti staly opět zabranými a dále byly předmětem rozhodování podle zákona o revizi.⁸⁹

Na toto rozhodnutí navazuje výměr ministerstva zemědělství ze dne 14. 5. 1949 č. j. 21.929/49-IXA/21. Zde se rozhodovalo o žádosti vlastníka, hraběte Alfonse Karla, ponechat si ve vlastnictví určité nemovitosti z majetkového souboru, který mu byl zabrán právě rozhodnutím ministerstva zemědělství ze dne 10. 3. 1948, tak jak to stanovuje § 1 odst. 3 zákona o revizi. Ten totiž uvádí, že se vlastníku ponechá 50 ha pozemkového majetku, který si tento může vybrat. A tak byl výměrem ponechán původnímu vlastníkovi zámek, skleník, park a další nemovitosti, celkově o maximální možné výměře 50 ha. Zároveň ale výměr stanovil výhradu: *„Pokud by v seznamu ponechaných nemovitostí byly obsaženy nemovitosti mající charakter nebo vyžadující z důvodu veřejného zájmu zvláštní ochrany, vyhrazuje si ministerstvo zemědělství právo podle dodatečných zjištění ponechání těchto nemovitostí zrušiti, převzít je a přiděliti tak, aby byla zajištěna jejich řádná ochrana a udržování.“*⁹⁰

S uvedenou citací přímo souvisí v pořadí třetí výměr ministerstva zemědělství, a to ze dne 28. 8. 1950 č. j. 43147/50-IX/A 21, který právě ve smyslu této výhrady ruší předchozí

⁸⁸ Výměr Ministerstva výživy ze dne 22. 12. 1949 č. j. 99.606/49-III/2b – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

⁸⁹ Rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 10. 3. 1948 č. j. 6098/48-IX-R – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

⁹⁰ Výměr Ministerstva zemědělství ze dne 14. 5. 1949 č. j. 21.929/49-IXA/21 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.; zákon č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy.

výměr ministerstva zemědělství, a tudíž se nemovitosti zámku a parku v Boskovicích s příslušenstvím stávají zabranými a předmětem dispozic ministerstva zemědělství.⁹¹

Další dvě důležitá rozhodnutí ministerstva zemědělství jsou ze dne 9. 6. 1948 č. j. 33356/48-IX/R 31, a dále rozhodnutí ze dne 5. 8. 1948 č. j. 84968/48-IX/B 23. Tímto prvním rozhodnutím ze dne 9. 6. 1948 byla dána tzv. výpověď z hospodaření velkostatku Boskovice s tím, že nemovitosti jsou předmětem revize. Ministerstvo zemědělství jménem a v zastoupení Československa tedy vypovědělo vlastníku velkostatku Boskovice, Alfonsu Karlovi Mensdorff-Pouilly, hospodaření na nemovitostech. Výpověď měla nastat ve smyslu ustanovení § 18 zákona č. 329/1920 Sb., o převzetí a náhradě za zabraný majetek pozemkový, dále pak zákona č. 220/1922 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 329/1920 Sb., a podle článku III. zákona č. 44/1948 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o revizi první pozemkové reformy. Výpověď z hospodaření se vztahovala na nemovitosti zapsané v katastrálních územích Boskovice-Dolní předměstí, Boskovice-město, Žďárná, Protivanov, Sudice, Suchý, Buková a další. Rozhodnutí dále uvádělo: *„Výpověď z hospodaření se týká jak užívání pozemků, tak i budov k polnímu a lesnímu hospodářství a k zemědělskému průmyslu náležejících.“* Výpověď byla dána ke dni 1. 10. 1948, a proti tomuto rozhodnutí nebylo možné podat žádný opravný prostředek.⁹²

Jako další mělo být zabaveno lesní a rybniční hospodářství velkostatku Boskovice. Stejně jako v předešlém případě i zde byl vlastník Alfons Karel, což ostatně opět vyplývá z moravských zemských desek a z listů vlastnictví. Ve vztahu k tomu tématu je nezbytné seznámit se s druhým zásadním rozhodnutím ministerstva zemědělství ze dne 5. 8. 1948 ve věci převzetí lesního a rybničního hospodářství velkostatku Boskovice státem podle zákona č. 142/1947 Sb. Zde ministerstvo zemědělství rozhodlo, aby lesní a rybniční hospodářství velkostatku Boskovice, které se nachází ve správních okresech Boskovice a Prostějov, v katastrálních územích Boskovice, Buková a dalších, bylo na základě zákona o revizi převzato státem, a to se vším příslušenstvím. Právních předpokladů pro převzetí bylo podle rozhodnutí několik. Tak např. již zmíněným výnosem ministerstva zemědělství ze dne 10. 3. 1948 č. j. 6098/48-IX/R 1 bylo, podle ustanovení zákona č. 142/1947 Sb., rozhodnuto o opětovném zabránění těchto nemovitostí. Dále, k žádosti ministerstva zemědělství ze dne 9. 6.

⁹¹ Výměr Ministerstva zemědělství ze dne 28. 8. 1950 č. j. 43147/50-IX/A 21 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

⁹² Rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 9. 6. 1948 č. j. 33356/48-IX/R 31 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

1948, bylo na zabraném pozemkovém majetku podle § 2 náhradového zákona poznamenáno zamýšlené převzetí a současně byla dána vlastníku výpověď z hospodaření.⁹³

Co se týká celkové výměry pozemkového majetku, který se podrobil reviznímu zákonu, šlo, dle tohoto rozhodnutí, o poměrně významné množství plochy, a to cca 5086 ha. V této výměře se nacházely pozemky hospodářství lesního, rybničního, polního či jiných hospodářských a výrobních odvětví. Rozhodnutím se tedy vyvlastnily nemovitosti, pokud jde o část přesahující výměru 50 ha. Konkrétní rozhodnutí ministerstva zemědělství ze dne 5. 8. 1948 o převzetí lesního a rybničního hospodářství velkostatku Boskovice pak znělo takto: „*Jelikož právní předpoklady převzetí jsou splněny, nařizuje ministerstvo zemědělství, aby veškerý lesní a rybniční majetek byl k 1. říjnu 1948, k němuž byla výpověď z hospodaření dána, podle ustanovení zák. č. 142/1947 Sb., a zákonů o první pozemkové reformě, zejména zákona náhradového, převzat státem. Současně ještě převzetí z majetku jiného závody lesního průmyslu, související organicky s lesním hospodářstvím, zj. pily v Boskovicích a Bukové.*“ Toto rozhodnutí bylo konečné a nebylo možné proti němu podat žádný opravný prostředek.⁹⁴

V souvislosti s nemovitým majetkem, zejména tedy pozemky, jejichž vlastníkem byl Alfons Karel Mensdorff-Pouilly, bych ráda upozornila ještě na jeden výměr. Jedná se o výměr Okresního národního výboru v Boskovicích ze dne 6. 3. 1954. Tento stanovil, že Okresní národní výbor v Boskovicích v přenesené působnosti rozhodl vládním nařízením č. 122/1951 Sb., o dalších přesunech působnosti a o jiných zjednodušeních veřejné správy, aby pozemky po bývalém vlastníku Alfonsu Karlovi spadající do katastrálního území Boskovice Horní a Dolní Předměstí, které jsou zapsané v moravských zemských deskách č. 321 a které byly podrobeny revizi první pozemkové reformy podle zákona č. 142/1947 Sb., převzal do vlastnictví stát a tyto byly odevzdány do správy a užívání místnímu národnímu výboru v Boskovicích. Jednalo se především o lesy, pastviny, cesty či zahrady.⁹⁵

5.3 Zásahy do majetku v rámci nové pozemkové reformy

Náplní této kapitoly byla doposud první a druhá fáze pozemkové reformy a jejich dopad na majetek rodu Mensdorff-Pouilly. Proto bych na tomto místě přešla již do závěrečné etapy reformy, se kterou je spojen zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě. V teoretické části jsem již popsala, že se tento zákon skládá ze dvou hlavních statí, tj. z

⁹³ Rozhodnutí ministerstva zemědělství ze dne 5. 8. 1948 č. j. 84968/48-IX/B 23 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

⁹⁴ Tamtéž.

⁹⁵ Výměr Okresního národního výboru v Boskovicích ze dne 6. 3. 1954 č. j. IX-611/6.3-1954 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

výkupu půdy a jejího následného přidělu. Ve vztahu k majetku rodiny nás bude zajímat právě výkup půdy. Co osobně považuji za zajímavé ve spojitosti s výkupem půdy, je to, že ač šlo ve skutečnosti o výkup půdy nucený, komunistická strana používala ve formálním jazyce spojení dohoda o výkupu, což naprosto neodpovídalo realitě.

Než došlo ke sjednání „dohody o výkupu půdy“ a jejímu následnému schválení ministerstvem zemědělství, bylo dosavadním vlastníkům nejprve oznámeno zahájení výkupního řízení na základě soupisové přihlášky jejich majetku a současně byli vyzváni, aby uzavřeli výše zmíněnou dohodu o výkupu. V našem konkrétním případě tedy Státní obvodová úřadovna pro pozemkovou reformu v Brně č. j. 607/49, zahájila dne 10. 1. 1949 výkupní řízení s panem hrabětem Alfonsem Karlem Mensdorff-Pouilly podle § 10 zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě a zároveň jej vyzývala k uzavření dohody o výkupu půdy. Výkupní řízení bylo vedeno o půdě uvedené v soupisové přihlášce, kterou měli povinnost sepsat a předložit příslušnému místnímu národnímu výboru vlastníci majetkového pozemku přesahujícího přípustnou míru. Státní obvodová úřadovna pro pozemkovou reformu také v této výzvě upozornila: „*Nedojde-li k dohodě o výkupu do 15 dní ode dne doručení této výzvy, navrhne státní obvodová úřadovna provedení výkupu bez Vaší další účasti.*“ Na tuto výzvu tedy poté navazovala dohoda o výkupu půdy ze dne 14. 1. 1949 a následně výměr ministerstva zemědělství ze dne 29. 3. 1949 č. j. 4730/49-IX/A 22.⁹⁶

Dohoda o výkupu půdy byla ujednána mezi Státní obvodní úřadovnou pro pozemkovou reformu v Brně, vlastníkem velkostatku Boskovice Alfonsem Karlem Mensdorff-Pouilly a místními rolnickými komisemi v Boskovicích a ve Skalici. V této dohodě vlastník nemovitosti Alfons Karel souhlasí s výkupem nemovitostí svého pozemkového vlastnictví na základě § 1 zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě. Zmíněné ustanovení totiž umožňuje úpravu vlastnických poměrů k půdě tím způsobem, aby se nacházela v rukou těch, kteří na ní pracují, přičemž se vztahuje na pozemkové vlastnictví, jehož výměra přesahuje 50 ha. Součástí dohody bylo také to, že se vlastník Alfons Karel zavazuje odevzdat veškeré živé či mrtvé zařízení, které až do té doby sloužilo k hospodaření na půdě nabízené k výkupu.⁹⁷

Ve světle „dohody“ byl posléze vydán výměr ministerstva zemědělství ze dne 29. 3. 1949 č. j. 4730/49-IX/A 22. Ministerstvo zemědělství v něm schválilo dohodu o výkupu pozemkového majetku ze dne 14. 1. 1949 a rozhodlo podle § 10 odst. 4 (ministerstvo

⁹⁶ Výzva Státní obvodové úřadovny pro pozemkovou reformu v Brně ze dne 10. 1. 1949 č. j. 607/49 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

⁹⁷ Dohoda o výkupu půdy ze dne 14. 1. 1949 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.; zákon č. 46/1948 Sb., zákon o nové pozemkové reformě.

zemědělství může vydat rozhodnutí o výkupu, nevydá-li je okresní národní výbor) zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě tak, že stát vykupuje na základě § 1 odst. 3 (stát vykupuje půdu i bez zřetele na výměr, jestliže na ni vlastníci sami trvale nepracují) zákona o nové pozemkové reformě statek v Boskovicích, který se skládá z určitých nemovitostí. Mezi tyto nemovitosti patřil zejména zámecký komplex, klášter, dále potom dvory, zahrady a louky v katastrálních územích Boskovice Horní předměstí, Boskovice Dolní předměstí a Skalice. Důvodem pro výkup, jak uváděl výměr, bylo to, že se na půdě nepracuje. Výměr také obsahoval zmínku o úhradě za vykoupené nemovitosti, avšak jen v tom smyslu, že o nich bude rozhodnuto samostatně. Ve skutečnosti ovšem nakonec k žádné úhradě nedošlo.⁹⁸

Na závěr kapitoly, v rámci ukončení druhé pozemkové reformy, považuji za důležité poznamenat ještě jednu skutečnost týkající se dalšího osudu zabraného majetku. Právo hospodařit na převzatých nemovitostech totiž následně dostaly různé státní organizace. Těmito byly např. Jednotná zemědělská družstva v obcích, Lesy a statky, státní podnik, v současnosti známé jako Lesy ČR, Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody, dnes označované jako Národní památkový ústav či Cihelny Gustava Klimenta, národní podnik, v dnešní době Brněnské cihelny, státní podnik – v likvidaci.

⁹⁸ Výměr ministerstva zemědělství ze dne 29. 3. 1949 č. j. 4730/49-IX/A 22 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.; zákon č. 46/1948 Sb., zákon o nové pozemkové reformě.

6 Restituce

Restituce, jakožto výrazné změny v majetkových poměrech, jsou právem považovány za významnou součást novodobých dějin České republiky a nepochybně jsou spjaty s dobou, která bezprostředně následovala po převratných událostech listopadu roku 1989. Důsledkem politického režimu, který ovládal politickou scénu na území Československa před tímto rokem, byla likvidace téměř celého soukromého vlastnictví a soukromého podnikání. Po tzv. Sametové revoluci měla nová politická reprezentace za úkol přeměnit ekonomický systém a provést převod veřejného majetku do soukromého vlastnictví. Doba po roce 1989 byla tedy dobou nadějí, kdy krom jiného mělo dojít k nápravě starých majetkových křivd, způsobených předchozím režimem, a které měly podobu různých způsobů zásahů do majetku fyzických či právnických osob.⁹⁹

Pro následující kapitolu je nutné definovat pojem restituce, k čemuž musím zmínit jednu zajímavou věc. Právní předpisy, které upravují restituční procesy, totiž žádnou definici tohoto pojmu výslovně neuvádějí. Obecnou definici pojmu restituce je ovšem možné nalézt např. v právnickém slovníku. Ten uvádí, že se jedná o obnovení původního stavu jako jedna z forem nápravy důsledku chování, které je v rozporu s právem.¹⁰⁰ Jako takový se tento pojem obecně vžil a nadále je používán jak odbornou literaturou, tak judikaturou. I když tedy nemáme výslovnou definici pojmu restituce v rámci restitučních předpisů, je možné ji právě z těchto předpisů dovodit. V tomto kontextu tedy pod pojmem restituce chápeme jakýsi výsledný a konečný stav osoby oprávněné, která se opět stala vlastníkem svého původního majetku za splnění podmínek, které předpokládají restituční zákony, či které byla za tento odňatý a navrácený majetek poskytnuta náhrada.¹⁰¹

Co se týká ústavní roviny restitucí, je třeba uvést, že právo na restituce majetku také nebylo v Ústavě výslovně zakotveno. Nicméně i v tomto případě je možné výkladem preambule Ústavy ČR a Listiny základních práv a svobod tento záměr dovodit. Tímto mám na mysli záměr ústavodárce vypořádat se s negativními důsledky doby nesvobody, kdy byla lidská práva a základní svobody v naší vlasti potlačovány, a to i ve vztahu k majetku.¹⁰²

Kromě restitučních procesů probíhaly na našem území po roce 1989 i další procesy, jejichž cílem mělo být odstátnění majetku, a tedy jeho přechod z rukou státu do soukromého

⁹⁹ BENDA, Josef. *Restituce majetku bývalých šlechtických rodů po roce 1989*. Praha: Studie Národohospodářského Ústavu Josefa Hlávky, 2009, s. 33; VOJÁČEK a kol.: *Vývoj soukromého práva...*, s. 464.

¹⁰⁰ HENDRYCH a kol.: *Právní slovník*, s. 837.

¹⁰¹ PRŮCHOVÁ, Ivana. *Restituce majetku podle zákona o půdě*. Praha: C.H. Beck, 1997, s. 13.

¹⁰² BENDA: *Restituce majetku...*, s. 47.

vlastnictví. K tomuto sloužily tzv. předpisy privatizační, jejichž vztah k předpisům restitučním se vyznačoval principem priority restituce před privatizací.¹⁰³

6.1 Restituční zákony

Po revoluci v roce 1989 a následně v devadesátých letech opět dochází k příchodu šlechty na scénu. V této době totiž začaly být připravovány zákony, které měly za účel jediný, tj. zmírnit následky některých majetkových a jiných křivd, k nimž došlo v období mezi lety 1948 – 1989. V roce 1990 a 1991 byly tehdejší Federálním shromážděním projednávány a posléze přijaty tři nejdůležitější zákony restitučních procesů. Těmito jsou zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, dále zákon č. 81/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích a zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.¹⁰⁴

Na úvod restitučního zákonodárství bych pouze uvedla, že ač se jednotlivé zákony rozcházejí v otázkách jako např. kdo je oprávněná osoba, jaká je povaha majetkové křivdy či lhůta k uplatnění nároku, jaká je povaha odňatého majetku či rozhodné období, jedno měly tyto zákony společné. Tímto pojícím znakem restitučních zákonů bylo to, že na prvním místě uváděly naturální restituci, tedy vydání původní věci, v případě, že to bylo možné.¹⁰⁵

6.1.1 Zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd

Federální shromáždění začalo na podzim roku 1990 jako první ze zákonů projednávat restituční zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd. Tento předpis byl tedy prvním obecným restitučním předpisem, který byl po revoluci přijat jako zákon č. 403/1990 Sb. Tento zákon upravoval poměrně úzkou problematiku a byl zaměřen pouze na jasně vymezený majetek, který byl zabrán na základě speciálních právních norem, zejména výměrů některých odvětvových ministerstev, po roce 1955. Tzv. rozhodné období tedy v tomto zákoně není přesně definováno, nicméně z něj implicitně plyne, že tímto obdobím je doba po roce 1955. Konkrétně je předmět úpravy vymezen v ustanovení § 1: „*Zákon se vztahuje na následky majetkových křivd způsobených fyzickým a soukromým právníckým osobám odnětím vlastnického práva k nemovitým, popřípadě movitým věcem [...] a znárodněním zestátněním*

¹⁰³ VOJÁČEK a kol.: *Vývoj soukromého práva...*, s. 466.

¹⁰⁴ PRŮCHOVÁ: *Restituce majetku...*, s. 13; ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ: *Příklad Huga Mensdorffa-Pouilly*, s. 33.

¹⁰⁵ VOJÁČEK a kol.: *Vývoj soukromého práva...*, s. 467.

*na základě výměrů některých odvětvových ministerstev, vydaných po roce 1955 a odvolávajících se na znárodnovací předpisy z roku 1948 [...].*¹⁰⁶

Osobu oprávněnou řeší zákon č. 403/1990 Sb. v ustanovení § 3. Touto byl v první řadě původní vlastník, tedy ten, kterému byla věc opravdu odňata. Dále také zákon počítal s případem, kdy původní vlastník zemřel, a stanovil skupiny osob, na které tento jeho nárok přecházel. V první skupině se tak oprávněnou osobou stával jeho dědic ze závěti a ve druhé skupině se nacházely děti původního vlastníka a manžel. Dále do skupiny třetí byli zařazeni rodiče vlastníka, ke čtvrté skupině patřili jeho sourozenci a poslední pátá skupina byla určena ostatním dědicům vlastníka, případně jejich dětem. Velice důležité je na tomto místě uvést, že zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd u osoby oprávněné neuváděl, že tato musela být státním občanem ČSFR, tak jak tomu je u dalších dvou restitučních zákonů. Proto tedy lze dovést, že oprávněnou osobou byl nejen občan ČSFR, nýbrž i cizinec, který měl dříve československé státní občanství.¹⁰⁷

Oprávněná osoba musela svůj nárok uplatnit u osoby povinné, kterou je třeba rozumět právnickou osobu, která věc držela, a také fyzickou osobu, která věc nabyla od státu, jenž ji získal buď odnětím vlastnického práva či znárodněním zestátněním. Dále tyto fyzické osoby musely věc nabýt v rozporu s tehdy platnými předpisy či protiprávním zvýhodněním.¹⁰⁸

Vydání věci upravuje zákon § 5 a násl., který stanoví, že oprávněná osoba musí svůj nárok proti osobě povinné uplatnit písemnou výzvou, ke které bylo třeba připojit potvrzení o odnětí či znárodnění věci. Tuto výzvu musela oprávněná osoba podat do šesti měsíců od účinnosti zákona, jak uvádí § 19. V opačném případě její nárok zanikl. Následně bylo třeba sepsat s povinnou osobou dohodu o vydání věci a vzájemném vypořádání nároků. V případě, že povinná osoba nesplnila svoje povinnosti, mohla se osoba oprávněná obrátit na soud.¹⁰⁹

Zákon také ve svém § 2 uvádí, jakým způsobem dochází ke zmírnění majetkových křivd. Toto se má dít v první řadě vydáním věci, která byla odňata, dále poskytnutím peněžité náhrady nebo vydáním kupní ceny příp. doplacením rozdílu mezi peněžní náhradou a tehdejší kupní cenou. Důležité je, že věc se vydává ve stavu, v jakém se nacházela ke dni uzavření dohody. V případě, že se vydává stavba a tato byla zdemolována či znehodnocena do té míry,

¹⁰⁶ BENDA: *Restituce majetku...*, s. 48; zákon č. 403/Sb., zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd.

¹⁰⁷ KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 401; zákon č. 403/Sb., zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd.

¹⁰⁸ Zákon č. 403/Sb., zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd.

¹⁰⁹ BENDA: *Restituce majetku...*, s. 48; zákon č. 403/Sb., zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd.

že ji nelze, ať už pro účely bydlení či výroby, užívat bez okamžité stavební úpravy, předpis zakládal v ustanovení § 10 odst. 2 právo oprávněné osoby i na finanční náhradu.¹¹⁰

Zákon o zmírnění některých majetkových křivd lze považovat za předlohu ostatním restitučním zákonům, které na něho navazovaly a dále modifikovaly a specifikovaly jeho obsah.

6.1.2 Zákon o mimosoudních rehabilitacích

Po zákoně o zmírnění následku majetkových křivd následovalo přijetí dalšího z řady restitučních zákonů. Tímto byl zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích. Tento se již přímo vztahoval i na majetek šlechty. V podstatě se jednalo o vrácení majetků, které přešly na stát v období od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990, jak je zakotveno v § 1. Rozhodné období je už tedy v tomto zákoně přesně vymezeno. Ustanovení § 1 odst. 1 potom konkrétně uvádí: *„Zákon se vztahuje na zmírnění následků některých majetkových a jiných křivd vzniklých občanskoprávními a pracovněprávními úkony a správními akty, učiněnými v období od 25. února 1948 do 1. ledna 1990 (dále jen "rozhodné období") v rozporu se zásadami demokratické společnosti, respektující práva občanů [...]“*¹¹¹

U této kapitoly si ale neodpustím zmínku ještě o jednom zákoně, kterým je zákon č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, a který souvisí se zákonem o mimosoudních rehabilitacích. K přijetí tohoto zákona došlo ještě před tím, než byly přijaty zákony restituční. Jeho účelem bylo navrátit čest občanům, kteří byli za komunistického režimu nespravedlivě perzekuováni v důsledku vykonstruovaných procesů. § 1 tohoto zákona pak přímo uvádí: *„Účelem zákona je zrušit odsuzující soudní rozhodnutí za činy, které v rozporu s principy demokratické společnosti respektující občanská politická práva a svobody zaručené ústavou [...] zákon označoval za trestné [...] a zabezpečit neprávem odsouzeným osobám společenskou rehabilitaci a přiměřené hmotné odškodnění.“* Na toto ustanovení je právě možné navázat ustanovením § 1 odst. 2 zákona o mimosoudních rehabilitacích, který uvádí: *„Zákon též upravuje podmínky uplatňování nároků vyplývajících ze zrušených výroků o trestu propadnutí majetku, propadnutí věci nebo zabránění věci, jakož i způsob náhrady a rozsah těchto nároků.“*¹¹²

¹¹⁰ Zákon č. 403/Sb., zákon o zmírnění následků některých majetkových křivd.

¹¹¹ ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ: Příklad Huga Mensdorff-Pouilly, s. 33; zákon č. 87/1991 Sb., zákon o mimosoudních rehabilitacích.

¹¹² Zákon č. 119/1990 Sb., zákon o soudní rehabilitaci; zákon č. 87/1991 Sb., zákon o mimosoudních rehabilitacích.

Po shora uvedeném předmětu úpravy zákona o mimosoudních rehabilitacích je třeba definovat oprávněnou osobou. Touto byla chápána podle § 3 fyzická osoba, zejména tedy původní vlastník, jehož věc přešla do vlastnictví státu. Významnou skutečností, oproti prvnímu restitučnímu zákonu, byla dále podmínka československého státního občanství a trvalého pobytu na území tehdejší ČSFR. Tato druhá podmínka byla nicméně zrušena nálezem Ústavního soudu č. 164/1994 Sb., a nadále zůstala pouze podmínka státního občanství České a Slovenské federativní republiky. Zmíněnou podmínku musely také splňovat další oprávněné osoby, které uplatňovaly nárok po původním vlastníku v případě jeho smrti. Okruh oprávněných osob tak zahrnoval dědice ze závěti, děti a manžela, rodiče a sourozence, a to v tomto pořadí.¹¹³

I v případě zákona č. 87/1991 Sb. bylo ve vydání věci podle jeho § 5 a násl. třeba, aby oprávněná osoba podala písemnou výzvu osobě povinné, tedy státu nebo právnické osobě, která věc držela. Oprávněná osoba opět musela doložit svůj nárok na vydání věci spolu se způsobem jejího převzetí státem a to ve lhůtě šesti měsíců. Tyto osoby spolu pak uzavřely dohodu o vydání věci. Oproti předchozímu případu se věc osobě oprávněné vydávala se stavu, v jakém se nalézala ke dni doručení písemné výzvy. V případě nemovitosti, kterou nebylo možno vydat, či která byla zásadním způsobem znehodnocena, a nebylo tudíž možné, aby sloužila svým účelům, mohla oprávněná osoba žádat místo vydání finanční náhradu.¹¹⁴

Důležité je ještě zmínit, že zákon ve svém § 6, uváděl ty případy, na které se povinnost věc vydat vztahovala. Tak se jednalo zejména o vyvlastnění za náhradu, vyvlastnění bez náhrady, znárodnění vykonané v rozporu s tehdy platnými předpisy, na základě kupní smlouvy uzavřené v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek atd. Krom toho šlo také o další případy přechodu věci na stát a to bez právního důvodu či postupem porušující lidská práva a svobody.¹¹⁵

6.1.3 Zákon o půdě

Posledním restitučním zákonem, kterým se v následující kapitole budu zabývat, je zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku ze dne 21. 5. 1991, též zvaný zákon o půdě. Přijetí tohoto zákona, který se vztahoval pouze na půdu zemědělskou a lesní, se ukázalo nezbytné vzhledem k jistým zvláštnostem provádění

¹¹³ BENDA: *Restituce majetku...*, s. 48; KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 402; zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích.

¹¹⁴ Zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích.

¹¹⁵ KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 402; zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích.

revize první pozemkové reformy a nové pozemkové reformy po roce 1948. Vystupovala zde tedy myšlenka nutnosti vytvořit předpis, který by se zabýval pouze restitucí zemědělské půdy.¹¹⁶

Právě zákon č. 229/1991 Sb. byl klíčovým ve vztahu k šlechtě. Původní znění zákona obsahovalo ustanovení, které stanovilo, že z celkového výměru půdy, která přešla na stát odnětím bez náhrady postupem podle zákona o revizi první pozemkové reformy nebo podle zákona o nové pozemkové reformě, lze restituovat nejvýše 150 ha zemědělské půdy nebo 250 ha půdy celkem. Tímto způsobem vymezené množství navrácené půdy ovšem nemohlo dostačovat na údržbu zámků a hradů, které původní majitelé restituovali. Nakonec byla ale po zdoluhavých jednáních přijata dne 30. 1. 1992 novela tohoto zákona, která zmíněné ustanovení vypustila.¹¹⁷

Specifičnost zákona o půdě je možné sledovat např. v principu priority naturální restituce před reparací. Tento princip vychází z předpokladu, že v případě zákonných překážek pro vydání původních pozemků je třeba za tyto nevydané nemovitosti poskytnout věcné plnění, tzn. poskytnout jiné vhodné pozemky. Dalším principem je princip ochrany fyzických osob, kdy zákon o půdě oproti předcházejícím zákonům stanovuje, že povinnou osobou nemohou být fyzické osoby. Tímto se má zejména chránit dobrá víra fyzických osob, které předmětný majetek nabyly od státu či jiné právnické osoby v souladu s právními předpisy. Samozřejmě, že existují různé výjimky, avšak tato zásada převládá. Dále mohou uvést např. princip taxativního výčtu restitučních titulů či časovou determinovanost.¹¹⁸

Preambule tohoto zákona vyjadřuje: „*Federální shromáždění ČSFR ve snaze zmírnit následky některých majetkových křivd, k nimž došlo vůči vlastníkům zemědělského a lesního majetku v období let 1948 až 1989 [...] se usneslo na tomto zákoně.*“ Z výše uvedeného tedy vyplývá i rozhodné období, které zákon výslovně definuje, a tím je tedy období mezi roky 1948 až 1989. Zde ovšem musím upozornit ještě na jednu věc, která má souvislost s rozhodným obdobím a která má potom zásadní význam ve vztahu k restituci majetku rodiny Mensdorff-Pouilly. Zákon totiž, krom výslovně definovaného rozhodného období v preambuli, uznává, že i jiné poválečné zákony přijaté právě před rokem 1948, způsobily majetkové křivdy občanům. A tak v ustanovení § 6 odst. 1 písm. b) stanovuje, že restituovány budou i ty nemovitosti, které přešly na stát či na jinou právnickou osobu odnětím bez náhrady podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, nebo podle zákona č.

¹¹⁶ KUKLÍK: *Znárodněné Československo...*, s. 402 a 403.

¹¹⁷ ŠVARŤČKOVÁ-SLABÁKOVÁ: *Příklad Huga Mensdorffa-Pouilly*, s. 33; BENDA: *Restituce majetku...*, s. 110.

¹¹⁸ PRŮCHOVÁ: *Restituce majetku...*, s. 55-72; BENDA: *Restituce majetku...*, s. 50 a 51.

46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě. Právě v tomto ustanovení lze také spatřovat restituční titul pro vydání zemědělského majetku rodiny Mensdorff-Pouilly.¹¹⁹

Ve vztahu k majetku rodiny považují za nezbytné zmínit i rozsah věcné působnosti zákona o půdě, který dovozujeme z ustanovení § 1. Tento se tedy aplikuje na půdu tvořící zemědělský půdní fond, ale krom toho i na obytné a hospodářské budovy a jiné stavby náležející k zemědělskému statku či sloužící k zemědělské a lesní výrobě.¹²⁰

Poměrně zásadní ve vztahu k majetku Mensdorff-Pouilly, je stanovení aktivně legitimovaných osob, respektive osob oprávněných. Těmito zákon chápe osoby, které splnily podmínky zákonem stanovené pro uznání nároku na restituční plnění. Zákon ve svém původním znění označil za osoby oprávněné pouze ty, které splňovaly podmínku státního občanství České a Slovenské federativní republiky a které měly trvalý pobyt na jejím území a byly původním vlastníkem půdy a dalších budov a staveb, které přešly na stát v rozhodném období způsobem stanoveným v tomto zákoně. Zákon dále počítal i se situací, kdy původní vlastník zemře, a v tomto případě stanovil další okruh oprávněných osob. V tomto pořadí byly oprávněnými osobami dědic ze závěti, děti a manžel, rodiče a sourozenci původního vlastníka, kteří ale splňovali již zmíněnou podmínku československého státního občanství a trvalého pobytu na území ČSFR. Nicméně ve spojitosti s podmínkou trvalého pobytu je velmi důležité zmínit, že tato byla, stejně jako v případě předešlého restitučního zákona, posléze zrušena, a to nálezem Ústavního soudu ČR č. 29/1996 Sb. s účinností od 9. 2. 1996.¹²¹

V souvislosti s osobou povinnou původní znění zákona počítalo s tím, že těmito budou pouze stát nebo jiné právnické osoby, které ke dni účinnosti tohoto zákona držely nemovitost. V tomto je tedy možné spatřovat už výše uvedené specifikum oproti předchozím restitučním zákonům, kdy definice osob povinných zahrnovala jak osoby právnické, tak i fyzické. Nicméně § 8 zákona o půdě počítal i s nároky, které uplatňovaly osoby oprávněné proti osobám fyzickým, avšak tyto zákon výslovně za osoby povinné neoznačoval. V tomto smyslu byly tedy podle původního znění zákona pasivně legitimovány i fyzické osoby, které nabyly nemovitosti od státu nebo jiné právnické osoby, na které přešla nemovitost v důsledku některé okolnosti předvídané v § 6 odst. 1 zákona o půdě, a tyto fyzické osoby nabyly nemovitost

¹¹⁹ Zákon č. 229/1991 Sb., zákon o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ PRŮCHOVÁ: *Restituce majetku...*, s. 87-89; BENDA: *Restituce majetku...*, s. 107 a 108; zákon č. 229/1991 Sb., zákon o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

v rozporu s tehdy platnými právními předpisy nebo na základě protiprávního znevýhodnění či za nižší cenu než byla cena odpovídající tehdy platným předpisům.¹²²

Poté, co byla vymezena osoba oprávněná a povinná, bylo podle zákona potřeba, aby oprávněná osoba uplatnila svůj nárok u pozemkového úřadu a zároveň vyzvala osobu povinnou k vydání nemovitosti, jak uvádí § 9. Tyto osoby následně uzavřely dohodu o vydání nemovitosti, a to ve lhůtě 60 dnů od podání výzvy. Takhle uzavřenou dohodu bylo nutné předložit pozemkovému úřadu ke schválení. Zákon v ustanovení § 9 odst. 4 dále uvádí, že v případě neuzavření výše zmíněné dohody rozhodne o vlastnictví k nemovitosti pozemkový úřad, proti jehož rozhodnutí bylo možno podat žalobu k soudu.¹²³

Zákon v § 11 také upravuje situaci, kdy předmětné pozemky nelze vydat, např. proto, že na nich byl zřízen hřbitov, či byl pozemek zastavěn nebo na něm byla zřízená chatová nebo zahrádková osada. V takových případech bylo možné osobě oprávněné převést jiný pozemek přiměřené výměry a kvality. Ovšem ve vztahu k obytným a hospodářským budovám patřícím k zemědělskému statku zákon uvádí, že tyto nelze vydat tehdy, ztratily-li v důsledku zásadní přestavby svůj charakter, a tím pádem již nesouvisí s předmětem zemědělské výroby. Za těchto okolností a také v případě zániku stavby náležela pak oprávněné osobě náhrada za tyto nemovitosti.¹²⁴

Na závěr považuji za důležité ještě uvést lhůty k uplatnění nároku na vydání nemovitosti, které jsou obsahem § 13. Oprávněná osoba mohla tedy uplatnit právo na vydání nemovitosti do 31. ledna 1993. V případě, že tak neučinila, její právo zaniklo. V této souvislosti je také zásadní výše uvedené zrušení podmínky trvalého pobytu, jelikož později, konkrétně po 31. lednu 1996, mohl právo na vydání nemovitosti uplatnit i ten, kdo do 31. ledna 1993 oprávněnou osobou nebyl z toho důvodu, že nesplňoval podmínku trvalého pobytu. Zákon uvádí, že tak musel učinit do šesti měsíců ode dne, kdy toto právo mohl uplatnit poprvé. V opačném případě jeho právo zaniklo.¹²⁵

6.2 Restituce majetku rodu Mensdorff-Pouilly

Po listopadovém převratu v roce 1989 se ve světle restitučních zákonů přihlásili o navrácení majetku zabaveného předchozím režimem dědicové původního vlastníka

¹²² PRŮCHOVÁ: *Restituce majetku...*, s. 109-112; zákon č. 229/1991 Sb., zákon o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

¹²³ Zákon č. 229/1991 Sb., zákon o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

¹²⁴ BENDA: *Restituce majetku...*, s. 110-113; zákon č. 229/1991 Sb., zákon o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

¹²⁵ Zákon č. 229/1991 Sb., zákon o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

velkostatku Boskovice Alfonse Karla Mensdorff-Pouilly. Těmito zákonnými dědici byli jeho potomci Albert, Hugo, Bedřich, Jan a Terezie.¹²⁶

Než v následující kapitole přejdu již na konkrétní průběh restitučního procesu v rámci rodiny Mensdorff-Pouilly, je důležité na úvod připomenout jednu z podmínek pro vydání majetku, kterou je osoba oprávněná povinna splnit, a která měla důležitý dopad právě na hraběcí rodinu. Jak zákon č. 229/1991 Sb., o půdě, tak zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, označil ve svém původním znění za oprávněné osoby pouze ty, které splňovaly mimo jiné podmínku trvalého pobytu na území naší republiky. Jak je možné dovodit z kapitoly Osud Alfonse Karla a jeho rodiny, ze sourozenců tuto podmínku splňoval pouze pan Hugo. Ten totiž jako jediný z pěti sourozenců neemigroval a celých čtyřicet krušných let socialismu prožil v Československu. Krom toho měl také československé státní občanství a naplňoval i další požadavky ve smyslu osoby oprávněné. A tak hlavně díky němu bylo možné začít žádat o vydání veškerého majetku, který byl odňat minulým režimem, zejména pak na základě zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy a zákona č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě.

Tímto ovšem nebyla otázka osoby oprávněné, respektive podmínek na ni kladených, vyřešena finálně a následně ji významným způsobem ovlivnily již uvedené nálezy Ústavního soudu České republiky č. 164/1994 Sb. a č. 29/1996 Sb., které podmínku trvalého pobytu na území naší republiky zrušily. Návrh na zrušení této podmínky v zákoně o půdě byl iniciován jak individuálními stěžovateli v rámci ústavní stížnosti, tak skupinou poslanců sněmovny Parlamentu ČR. Krom jiného se Ústavní soud ČR zabýval také případnými rozdíly mezi majetkem, který byl restituován podle zákona o půdě, a majetkem podléhajícím režimu zákona o mimosoudních rehabilitacích, kde byla podmínka trvalého pobytu zrušena již dříve. Závěrem ÚS vyvodil, že zvláštnosti majetku neodůvodňují rozdílný pohled na vlastnosti osob oprávněných, které spadají buď do režimu zákona o půdě či zákona o mimosoudních rehabilitacích. Zároveň s nálezem ÚS ČR č. 29/1996 Sb. nabyt účinnosti zákon, kterým se mění a doplňuje zákon o půdě, č. 30/1996 Sb. Tímto byla tedy nově vymezena osoba oprávněná, a to již bez podmínky trvalého pobytu na území ČR. V důsledku výše uvedeného nálezu Ústavního soudu a novely zákona o půdě se posléze mohli k výzvě o vydání majetku v rámci restitucí přihlásit i ostatní sourozenci, kteří tak opravdu učinili. Těm totiž

¹²⁶ Poslední vůle Alfonse Karla Mensdorff-Pouilly ze dne 30. 5. 1944, potvrzení Státního notářství v Blansku ze dne 5. 12. 1990 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

československé občanství zůstalo a po novele zákona tak naplňovali podmínky oprávněné osoby.¹²⁷

6.2.1 Restituce konkrétně

V této kapitole bych ráda věnovala pozornost již konkrétním výzvám, které dědicové směřovali Okresnímu pozemkovému úřadu v Blansku a Prostějově, Památkovému ústavu v Brně, a dalším rozhodnutím či dohodám o vydání jejich majetku.

Jedním z prvních dokumentů, které se mi podařilo dohledat, bylo tzv. restituční oznámení neboli restituční výzva ze dne 12. 1. 1991 podle zákona č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, jež byla směřována Památkovému ústavu v Brně. V tomto oznámení pan hrabě Hugo uváděl: „*Na základě výsledků projednávaných zákonů o úpravě vlastnických vztahů k půdě a vrácení neprávem odňatého majetku, budeme s dědici uplatňovat všechny nároky z vlastnických práv zemř. otce, Alfonse Karla Mensdorffa-Pouilly, k zámku a velkostatku v Boskovicích.*“ Dále zde konkretizoval, že uplatňované nároky se týkají také všech nemovitostí zámku, zahrad, lesoparku a příslušenství, které právě Památkových ústav v Brně užívá či spravuje. Kromě toho také v této listině vyzval Památkový ústav, aby se zdržel jakýchkoli dalších opatření či převodu uvedeného majetku.¹²⁸

K tomuto doplnil potřebné dokumenty, kromě jiných také potvrzení Okresního úřadu v Blansku ze dne 18. 1. 1991, které dle § 6 zákona č. 403/1990 Sb. potvrdilo, že předměty kulturní povahy ze státního zámku Boskovice byly odňaty panu Alfonsu K. Mensdorff-Pouilly a následně přešly do vlastnictví československého státu – Státní památkové správy v likvidaci Praha. Současně Okresní úřad potvrdil: „*Za odňatý movitý majetek nebyla dle seznamu vyplacených náhrad a [...] vyplacena žádná finanční náhrada ani poskytnuto mimořádné odškodnění ze státního rozpočtu.*“¹²⁹

Uvedená výzva byla podána v souladu s vydáním prvního restitučního zákona, tedy zákona o zmírnění následků některých majetkových křivd. Po přijetí zbylých restitučních předpisů je dalším důležitým dokumentem ten, který pan Hugo Mensdorff-Pouilly směřoval Okresnímu pozemkovému úřadu v Blansku ze dne 11. 2. 1992 ve věci nároku na vydání nemovitostí v katastrálním území Boskovice podle zákona č. 229/1991 Sb. o půdě. V této

¹²⁷ PRŮCHOVÁ: *Restituce majetku...*, s. 94 a 95; ŠEBKOVÁ, Iva. Lokální patriot a velvyslanec. *MF Dnes*, 7. července 2004, s. B6.

¹²⁸ Restituční výzva k Památkovému ústavu v Brně ze dne 12. 1. 1991 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

¹²⁹ Potvrzení Okresního úřadu v Blansku ze dne 18. 1. 1991 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

souvislosti pan Hugo uvádí, že zemědělský majetek velkostatku Boskovice, který patřil jeho otci Alfonsu Karlovi Mensdorff-Pouilly, té doby již zemřelému, postupem podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy, odnětím bez náhrady převzal stát a výměrem ministerstva zemědělství ze dne 9. 6. 1948 byla velkostatku Boskovice dána výpověď z hospodaření. Dále cituje také zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě, kterým zemědělský majetek velkostatku přešel na stát v důsledku výkupu půdy.¹³⁰

Pan Hugo Mensdorff-Pouilly požaduje vydat nemovitosti, které spadají pod ustanovení § 6 odst. 1 písm. b) zákona o půdě, tzn. nemovitosti, které přešly na stát či jinou právnickou osobu v důsledku zákona o revizi první pozemkové reformy nebo zákona o nové pozemkové reformě. Nárok na vydání nemovitostí pak uplatňuje podle ustanovení § 9 zákona o půdě. Ve smyslu tohoto ustanovení je totiž třeba, aby oprávněná osoba uplatnila nárok u příslušného pozemkového úřadu a zároveň vyzvala osobu povinnou k vydání nemovitosti. Tak pan hrabě Hugo také učinil a vyzval, v tomto případě Městský úřad Boskovice, k vydání předmětných nemovitostí a uzavření dohody o vydání. Oprávněnost svého nároku jako osoby oprávněné podle § 4 zákona o půdě prokázal rozhodnutím Státního notářství v Blansku ze dne 11. 3. 1974, o nabytí dědictví po jeho otci, Alfonsu Karlovi. Dále také předložil rodný list a občanský průkaz k prokázání podmínky státního občanství a místa trvalého pobytu.¹³¹

Na výše popsany nárok na vydání věci pak navazuje další dokument ze dne 29. 5. 1992 adresovaný taktéž Okresnímu pozemkovému úřadu v Blansku. Tento se týká doplnění uplatněného nároku na vydání nemovitosti podle ustanovení § 9 zákona č. 229/1991 Sb., o půdě. Konkrétně je v něm uvedeno, že k nároku o vydání nemovitostí spadajících do katastrálního území Boskovice, původního vlastníka velkostatku Boskovice Alfonse Karla, ze dne 11. 2. 1992, pan Hugo doplňuje předmětný nárok o vydání všech nemovitostí a majetku podléhajícího zápisu v moravských zemských deskách ve vložkách č. 321 a č. 305, a dále v příslušných vložkách pozemkových knih podle katastrálních území jednotlivých nemovitostí.¹³²

Pan hrabě Hugo ke svému doplnění předložil jednak rozhodnutí ministerstva zemědělství ze dne 9. 6. 1948, kterým byla, na základě zákona o revizi první pozemkové reformy č. 142/1947 Sb., dána výpověď z hospodaření velkostatku, tak i rozhodnutí

¹³⁰ Uplatnění nároku na vydání nemovitosti k Okresnímu pozemkovému úřadu v Blansku ze dne 11. 2. 1992 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

¹³¹ Tamtéž; rozhodnutí Státního notářství v Blansku ze dne 11. 3. 1974 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.; zákon č. 229/1991 Sb., zákon o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

¹³² Uplatnění nároku na vydání nemovitosti k Okresnímu pozemkovému úřadu v Blansku ze dne 29. 5. 1992 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

ministerstva zemědělství ze dne 5. 8. 1948 o převzetí lesního a rybníčního hospodářství velkostatku Boskovice, opět podle zákona o revizi první pozemkové reformy. K upřesnění nemovitostí, které jsou součástí doplnění nároku o vydání, uvádí, že se jedná o zámecký komplex v Boskovicích, hrad i budovy, které náležely k polnímu a lesnímu hospodářství a k zemědělskému průmyslu.¹³³

Na základě oprávněného uplatnění nároků u pozemkového úřadu ze dne 11. 2. 1992 a 29. 5. 1992 byla následně mezi osobou oprávněnou a povinnou uzavřena dne 1. 2. 1993 dohoda o vydání nemovitostí ve smyslu zákona o půdě. Jelikož právo hospodaření k výše uvedeným nemovitostem získalo Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody v Brně, jehož název byl ke dni 3. 1. 1991 změněn na Památkový ústav v Brně, byl tento povinnou osobou. Takto uzavřená dohoda posléze podléhala, podle § 9 odst. 2 zákona o půdě, schválení pozemkovým úřadem. Tak se stalo dne 23. 3. 1993 č. j. OPÚ 371/93/KC/461, kdy Okresní úřad Blansko vydal rozhodnutí, kterým schválil dohodu o vydání nemovitostí uzavřenou ve smyslu § 9 odst. 1 zákona o půdě.¹³⁴

Popsaný příklad se tedy týkal situace, kdy došlo k uzavření dohody o vydání nemovitosti mezi osobou oprávněnou a povinnou. Ne vždy k tomu ale došlo. Za těchto okolností byl potom, ve smyslu § 9 odst. 4 zákona o půdě, příslušný k rozhodnutí o vlastnictví oprávněné osoby k nemovitosti pozemkový úřad. Restituční proces rodiny Mensdorff-Pouilly zná i tento případ. K tomuto poslouží rozhodnutí Okresního úřadu v Prostějově ze dne 14. 12. 1992 č. j. PÚ/606/92-Hu-935. V tomto případě byl stranou povinnou Státní statek Konice, do jehož správy přešly nemovitosti po původním vlastníku, a to zejména na základě zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy a rozhodnutí ministerstva zemědělství ze dne 9. 6. 1948 a 5. 6. 1948. Okresní úřad tedy rozhodl podle ustanovení § 9 odst. 4 zákona o půdě, že oprávněná osoba, Hugo Mensdorff-Pouilly, je vlastníkem nemovitostí v katastrálním území Lipová. Dalším, typově stejným rozhodnutím, je rozhodnutí Okresního úřadu v Prostějově ze dne 13. 4. 1993 č. j. PÚ/606/92-93-Hu-364, které opět určuje Huga Mensdorff-Pouilly jako vlastníka nemovitostí, tentokrát v katastrálních územích Malé Hradisko, Protivanov, Buková a další.¹³⁵

¹³³ Uplatnění nároku na vydání nemovitosti k Okresnímu pozemkovému úřadu v Blansku ze dne 29. 5. 1992 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

¹³⁴ Dohoda o vydání nemovitostí ze dne 1. 2. 1993; rozhodnutí Okresního úřadu Blansko ze dne 23. 3. 1993 č. j. OPÚ 371/93/KC/461 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

¹³⁵ Rozhodnutí Okresního úřadu v Prostějově ze dne 14. 12. 1992 č. j. PÚ/606/92-Hu-935; rozhodnutí Okresního úřadu v Prostějově ze dne 13. 4. 1993 č. j. PÚ/606/92-93-Hu-364 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

Tímto bych ráda uzavřela kapitolu, která se týká zejména hladkého průběhu restitučního procesu, tedy uzavírání dohod s osobami povinnými či určení vlastnictví pozemkovým úřadem. V následující kapitole bych ráda poukázala na to, že i v průběhu restitucí majetku Mensdorff-Pouilly se vyskytly případy, které vyústily až v soudní spor.

6.2.2 Vybrané soudní spory

Pokud sledujeme restituční řízení jiných šlechtických rodů, zdá se, že restituce majetku rodiny Mensdorff-Pouilly probíhala bez komplikací. Oproti jiným je tomu opravdu tak, nicméně i toto restituční řízení se nevyhnulo některým soudním sporům. V nadcházející kapitole bych ráda některé z nich představila. Pro tyto účely jsem vybrala ty, o kterých mohu říci, že byly v rámci restitucí majetku rodiny Mensdorff-Pouilly těmi nejviditelnějšími a nejzajímavějšími.

Prvním sporem, který ukončil až soud, byl spor o knihovnu, která se nacházela v boskovickém zámku. V této spojitosti se musím ještě o nějakou dobu vrátit, a to do roku 1962, kdy Okresní národní výbor v Blansku rozhodl dne 12. 2. 1962, že předměty kulturní povahy ze státního zámku Boskovice jakož i knihovna o počtu 8 350 knih, dosavadního vlastníka Alfonse Karla Mensdorff-Pouilly, přechází do vlastnictví československého státu – Státní památkové správy Praha, a to podle vládního nařízení č. 15/1959 Sb., o opatřeních týkajících se některých věcí užívaných organizacemi socialistického sektoru.¹³⁶

Následně po revoluci na základě zákona č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, podal Hugo Mensdorff-Pouilly, jako osoba oprávněná podle § 3 odst. 1 písm. a) téhož zákona, dne 28. 10. 1990 výzvu ke Krajskému středisku Státní památkové péče a ochrany přírody (později znám jako Památkový ústav Brno) k vydání věcí takto odňatých, tj. k vydání věcí kulturní povahy a knihovny o počtu 8 350 knih. Dohoda o vydání věcí mezi rodinou Mensdorff-Pouilly a Památkovým ústavem Brno byla poté uzavřena a rodině Mensdorff-Pouilly bylo vráceno 8 350 ks knih. Zde je jistou zvláštností to, že tato dohoda o vydání movitých věcí, které se nacházely na zámku, byla uzavřena v květnu 1991, tzn. ještě před samotným vydáním objektu zámku, který byl vydán na základě dohody mezi Památkovým ústavem v Brně a sourozenci Mensdorff-Pouilly v únoru 1993.¹³⁷

¹³⁶ Rozhodnutí Okresního národního výboru ze dne 12. 2. 1962 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

¹³⁷ Výzva k vydání movitých věcí ze dne 28. 10. 1990 a zde dne 19. 3. 1991; dohoda o vydání movitých věcí ze dne 23. 5. 1991 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

Na základě provedené inventarizace, která byla vedena oddělením zámeckých knihoven Národního muzea, bylo zjištěno, že knihovna čítá celkem 11 373 svazků knih, nikoliv tedy 8 350 ks. V době převzetí knih státem nebyl jejich soupis proveden, ale množství bylo určeno hrubým odhadem. Z tohoto důvodu potom rodina požadovala vydání i zbylých 3 023 ks knih. Toto ovšem zpochybňoval Památkový ústav v Brně, který vycházel z toho, že rodina žádala o vydání 8 350 svazků knih a to jí také bylo vydáno. Z toho podle něj plyne, že zbylé knihy zůstaly ve vlastnictví státu. Jelikož nedošlo k žádné dohodě, dostala se celá věc před Okresní soud v Blansku. Žalobcem ve věci určení vlastnictví k 3 023 ks knih byl Památkový ústav v Brně a žalovanými byli sourozenci Mensdorff-Pouilly.¹³⁸

Žalovaní na svoji obhajobu uvedli, že knihovna byla odňata jako celek a jako celek měla být i vrácena. Žalovaní poukazovali na skutečnost, že i v rozhodnutí Okresního národního výboru v Blansku z roku 1962, kterým knihovna přešla do vlastnictví státu, bylo uvedeno množství 8 350 knih. Z tohoto důvodu tedy potom žádali o vrácení právě 8 350 ks knih, jelikož bylo považováno, že právě tolik kusů knih čítá zámecká knihovna. Z výše uvedeného žalovaní poukazovali na to, že tedy neexistuje žádný důkaz, který by osvědčoval, že zbylé knihy v počtu 3 023 ks někdy v minulosti přešly do vlastnictví Československého státu a že z předložených důkazů jasně vyplývá, že 3 023 ks knih vždy bylo ve vlastnictví původního vlastníka Alfonse Karla a nikdy nepřešlo na stát. Tomuto tvrzení nakonec dal soud za pravdu a potvrdil, že 3 023 ks knih nikdy nebylo odňato a tudíž jejich vlastnictví bylo nakonec řešeno v dědickém řízení.¹³⁹

Druhý soudní spor, který bych zde ráda uvedla, byl spor o budovu bývalého kláštera, který byl v tehdejší době součástí zámeckého komplexu. Tento byl bez náhrady vykoupen dohodou o výkupu pozemkového majetku, kterou výměrem ze dne 29. 3. 1949 schválilo ministerstvo zemědělství podle zákona o nové pozemkové reformě č. 46/1948 Sb. Na tomto základě pak hrabě Hugo Mensdorff-Pouilly podal výzvu Městskému úřadu Boskovic dne 27. 9. 1991, kterou požadoval vydání kláštera v Boskovicích a uzavření dohody o jeho vydání vrácením vlastnictví ve smyslu ustavení § 6 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích. Ten totiž stanovuje, že povinnost vydat věc se vztahuje nejen na příklady, které

¹³⁸ Žaloba o určení vlastnictví k 3 023 ks knih ze dne 20. 12. 1996 č. j. 16630/96 práv. C394 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

¹³⁹ Vyjádření žalovaných k žalobě o určení vlastnictví k 3 023 ks knih ze dne 11. 8. 1997 č. j. 3 C 1323/96 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

tento zákon výslovně vyjmenovává, nýbrž také na případy, kdy stát převzal věc bez právního důvodu.¹⁴⁰

Nicméně Městský úřad v Boskovicích dohodu odmítl uzavřít a poukazoval na to, že je v této věci nelegitimní, a tak se pan hrabě Hugo obrátil na Okresní soud v Blansku. Dne 26. 3. 1992 tedy pan Hugo podal žalobu, v níž se domáhal stanovení povinnosti žalovanému, tj. Městskému úřadu Boskovice, uzavřít s ním dohodu o vydání nemovitosti podle zákona č. 87/1991 Sb. A právě v označení žalovaného byl spatřován hlavní problém.¹⁴¹

Městský úřad Boskovice totiž podle zákona nemá právní subjektivitu a pan Hugo tedy ve své návrhu na vydání a v žalobě nesprávně označil stranu povinnou a žalovanou. Správně měl podle zákona žádat o vydání a následně žalovat město Boskovice. Toto pochybení mělo ten následek, že okresní soud řízení zastavil a poté odvolací krajský soud potvrdil výrok o zastavení řízení, protože se podle jejich názoru jednalo o takový nedostatek podmínky řízení, který nelze odstranit ani zhojit. „*V takových případech záměny – a jsou jich desítky, možná stovky v celé ČR – soudy odmítají restituce projednávat a řízení je vesměs zastaveno,*“ konstatuje v rozhovoru pro Lidové noviny soudce Antonín Procházka.¹⁴²

Celý tento případ se nakonec dostal až k Ústavnímu soudu. Ve své ústavní stížnosti pan Hugo vytýká soudu, že správně nezhodnotil poučovací povinnost ve smyslu § 5 Občanského soudního řádu (dále jen o.s.ř.). K tomuto uvádí, že navrhovatel měl být poučen o možnosti navrhnout záměnu žalovaného, což soud vyloučil. K otázce pasivní legitimity odpůrce stěžovatel uvádí, že za okolností, kdy za účastníka řízení označil někoho, kdo účastníkem řízení být nemůže, jde o vadu podání, na kterou měl být podle § 43 odst. 1 o.s.ř. upozorněn a vyzván k jejímu odstranění. Ve světle těchto vytýkaných pochybení soudu stěžovatel spatřoval porušení principu plné ochrany vlastnického práva podle čl. 11 Listiny základních práv a svobod.¹⁴³

Ústavní soud ČR nakonec svým nálezem ze dne 26. 10. 1994 ústavní stížnosti zcela vyhověl a zrušil usnesení Krajského soudu v Brně. Ústavní soud ČR dospěl k názoru: „*Soudy nepostupovaly v souladu s ustanoveními o.s.ř., čímž porušily nejen ustanovení čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, který upravuje právo každého domáhat se stanoveným*

¹⁴⁰ Výzva k vydání věci ze dne 27. 9. 1991 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.; zákon č. 87/1991 Sb., zákon o mimosoudních rehabilitacích.

¹⁴¹ Žaloba o stanovení povinnosti žalovanému ze dne 26. 3. 1992 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

¹⁴² Usnesení Okresního soudu v Blansku ze dne 29. 3. 1993 č. j. 4C 238/92-21; usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 28. 2. 1994 č. j. 15 Co 243/93 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

¹⁴³ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 10. 1994 sp. zn. II. ÚS 79/94 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

způsobem svého práva, ale také čl. 90 Ústavy, který soudům ukládá, aby zákonem stanoveným způsobem, tedy v souladu s o.s.ř, poskytovaly ochranu právům.“¹⁴⁴

Dle výše uvedeného tedy mohu shrnout, že ÚS ČR zastává názor, že nedostatky návrhu na zahájení řízení mnou popsané jsou odstranitelné. Dále se ÚS přiklání k tomu, že soudy jsou povinny poučit účastníky řízení o jejich procesních právech a povinnostech. V případě nesplnění poučovací povinnosti by tím odnímaly možnost ochrany práv účastníků řízení, což je v rozporu s ustanoveními Listiny základních práv a svobod. Nález ÚS ČR ve svém důsledku zapříčinil to, že proběhla další řízení o vydání budovy bývalého kláštera, což nakonec vyústilo v uzavření dohody o vydání nemovitosti mezi Městem Boskovice a Hugem Mensdorff-Pouilly ve smyslu zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích.¹⁴⁵

Posledním sporem v rámci restitučního řízení majetku hraběcí rodiny Mensdorff-Pouilly byl spor o hájenku v katastrálním území Žďárná. K porozumění případu nám poslouží rozsudek Okresního soudu v Blansku ze dne 25. 4. 1994 č. j. 4C 947/92-72. Žalobcem ve věci byl Hugo Mensdorff-Pouilly a žalovanými byly fyzické osoby – manželé XY. Celý případ se týkal konkrétních nemovitostí sloužících provozu hospodářství velkostatku Boskovice, k nimž náležela i hájenka u obce Žďárná, tj. dům, stavební plocha a zahrada. Jejich původním vlastníkem byl Alfons Karel, avšak tyto nemovitosti mu byly v roce 1948 odňaty bez náhrady a přešly na stát podle zákona č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy. Následně je ale organizace, která s nemovitostmi hospodařila, Jihomoravské státní lesy Brno, prodala v roce 1974 žalovaným.

Nárok na vydání spatřoval žalobce zejména v § 8 odst. 1 zákona o půdě a důvod žaloby viděl v tom, že k prodání nemovitostí výše uvedeným fyzickým osobám došlo na základě protiprávního zvýhodnění žalovaných, jelikož v době prodeje zastával žalovaný funkci předsedy tehdejšího Krajského národního výboru v Brně a žalovaná byla referentkou ve Státní bance československé v Brně, a tito získali hájenku pro účely rekreace, zatímco rodina pracovníka Státních lesů byla nucena se z hájenky vystěhovat. Zároveň žalobce tvrdil, že prodej nemovitosti byl značně podhodnocen.¹⁴⁶

Soud dal nakonec za pravdu žalobci, protože bylo prokázáno, že kupní cena nemovitosti byla nižší, než cena odpovídající tehdy platným cenovým předpisům a zároveň na základě svědeckých výpovědí dospěl ke zjištění, že byla naplněna i podmínka protiprávního

¹⁴⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 10. 1994 sp. zn. II. ÚS 79/94 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

¹⁴⁵ Dohoda o vydání nemovitostí ze dne 4. 3. 1997 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

¹⁴⁶ Rozsudek Okresního soudu v Blansku ze dne 25. 4. 1994 č. j. 4C 947/92-72 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

zvýhodnění, v jejímž důsledku byli žalovaní upřednostněni na úkor původních uživatelů nemovitosti, tj. rodiny pracovníka Státních lesů. Okresní soud v Blansku tedy ve svém rozsudku rozhodl, že vlastnické právo k předmětné nemovitosti přechází do vlastnictví žalobce.¹⁴⁷

6.2.3 Konec restitučního procesu

Na tomto místě bych ráda stručně sumarizovala, jaký byl nakonec výsledek restitučních procesů ve vztahu k majetku rodiny Mensdorff-Pouilly, přičemž v této spojitosti je nezbytné ještě doplnit, že v roce 2000, po smrti jednoho ze sourozenců a dědiců po původním vlastníku velkostatku Boskovice, Terezie Božkové, roz. Mensdorff-Pouilly, zdělili veškeré restituční nároky na vydání majetku její synové Vladimír, Tomáš a Dominik Božkovi, a to na základě dědického řízení a usnesení Okresního soudu v Blansku ze dne 24. 7. 2001 č. j. D 1260/2000.¹⁴⁸

Posledním rozhodnutím v rámci restitučního procesu bylo rozhodnutí Pozemkového úřadu Blansko ze dne 8. 2. 2011 č. j. PÚ 192/92/NO-AN/2586, který rozhodl podle § 9 odst. 4 zákona č. 229/1991 Sb., o půdě. Ve svém rozhodnutí uvádí, že oprávněné osoby, kterými jsou podle § 4 odst. 2 písm. c) zákona o půdě sourozenci Mensdorff-Pouilly a dále osoby, které splňují podmínku § 4 odst. 4 zákona o půdě (v případě smrti oprávněné osoby, která uplatnila nárok na vydání majetku před vydáním rozhodnutí, přechází nárok na její dědice), tedy Vladimír, Tomáš a Dominik Božkovi, jsou podílovými spoluvlastníky nemovitostí v katastrálním území Boskovice. Nemovitosti, jichž se rozhodnutí týkalo, byly hlavně pozemky vodní plochy, zejména pak tzv. Pílský vodní náhon.¹⁴⁹

Postupně se tedy buď na základě dohod s povinnými osobami, nebo na základě rozhodnutí Okresních pozemkových úřadů v Blansku a Prostějově či na základě rozhodnutí soudů, sourozencům Mensdorff-Pouilly a sourozencům Božkovým vydalo více než 4 500 ha lesních pozemků, několik set hektarů orné půdy, pivovar a sladovna v Boskovicích, několik objektů hájenek, hospodářských dvorů, rybníky i cihelna v Boskovicích. Vydány byly také všechny památkově chráněné objekty na ulici Hradní v Boskovicích, které byly součástí

¹⁴⁷ Rozsudek Okresního soudu v Blansku ze dne 25. 4. 1994 č. j. 4C 947/92-72 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

¹⁴⁸ Usnesení Okresního soudu v Blansku ze dne 24. 7. 2001 č. j. D 1260/2000 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.

¹⁴⁹ Rozhodnutí Pozemkového úřadu Blansko ze dne 8. 2. 2011 č. j. PÚ 192/92/NO-AN/2586 – archiv členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s.; zákon č. 229/1991 Sb., zákon o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

zámeckého areálu. Těmito je třeba rozumět rezidenci, jízdárnu, klášter a bývalý hospodářský dvůr a v neposlední řadě samotný zámek a hrad.

Přesto, že se dá o restitučním řízení šlechtické rodiny Mensdorff-Pouilly říci, že probíhalo bez větších komplikací, i tak ale mnoho nemovitostí vydáno nebylo. Důvodem pro nevydání bylo např. to, že v průběhu let byly některé nemovitosti převedeny různými smlouvami ze státu na fyzické osoby nebo změnilý svůj charakter třeba tím, že došlo k odstranění stavby či k zastavění pozemku. V těchto případech, kdy nemovitosti nebylo možné vydat, měla oprávněná osoba nárok na náhradu. Tuto poskytoval stát prostřednictvím ministerstva zemědělství, Pozemkového fondu ČR. Náhrady spočívaly buď v poskytnutí náhradních pozemků, které byly ve vlastnictví státu či v poskytnutí náhrady finanční. Částka, kterou rodina Mensdorff-Pouilly nakonec za nevydané nemovitosti získala, činí dle většího množství rozhodnutí Pozemkového fondu ČR cca 12 000 000 Kč.¹⁵⁰

¹⁵⁰ Rozhodnutí Pozemkového fondu ČR z let 1992-2011 o poskytnutí náhrad za nevydané nemovitosti a archiv Huga Mensdorff-Pouilly.

7 Závěr

Diplomová práce je věnována osudům majetku šlechtické rodiny Mensdorff-Pouilly ve spojitosti s druhou pozemkovou reformou a poté s procesem restitucí. První část práce tedy pojednává o druhé pozemkové reformě a souvisejících právních předpisech, na jejichž základě docházelo ke státním zásahům do soukromého vlastnictví hraběcí rodiny Mensdorff-Pouilly.

Panství v Boskovicích, jehož původním vlastníkem byl hrabě Alfons Karel, zasáhla již v roce 1945 první vlna druhé pozemkové reformy, která je spojována s dekrety prezidenta republiky. První státní zásah do soukromého vlastnictví rodiny spočíval v uvalení národní správy na velkostatek Boskovice ve smyslu dekretu č. 5/1945 Sb. Následně podle znárodnovacího dekretu č. 101/1945 Sb. byl znárodněn další majetek, a to Pivovar a sladovna Alfonse Karla Mensdorff-Pouilly v Boskovicích.

Druhá fáze reformy s sebou přinesla zákon o revizi první pozemkové reformy, na jehož základě docházelo k zabavení i těch nemovitostí, které byly propuštěny ze záboru v rámci pozemkové reformy z doby první republiky. Jednalo se o pozemky nad maximální možnou výměru 50 ha, která byla původnímu vlastníkovi ponechána. Konkrétně tedy na základě zákona o revizi vypovědělo ministerstvo zemědělství jménem a v zastoupení Československa původnímu vlastníku velkostatku Boskovice hospodaření na veškerých nemovitostech a převzalo také jeho lesní a rybniční hospodářství.

Závěrečná fáze reformy, reprezentovaná zákonem o nové pozemkové reformě, pak spočívala v nuceném výkupu půdy nad 50 ha a dále bez ohledu na její výměru v těch případech, kdy na ni vlastník sám nepracoval. Na tomto základě docházelo ke sjednávání tzv. dohod o výkupu pozemkového majetku mezi původním vlastníkem hrabětem Alfonsem Karlem, Státní obvodní úřadovnou pro pozemkovou reformu v Brně a místními rolnickými komisemi. Stát tak nuceně vykoupil nemovitosti statku v Boskovicích skládající se např. ze zámeckého komplexu. Za tento nucený výkup měla náležet finanční náhrada, která ovšem nebyla nikdy realizována.

Komunistický režim nepředstavoval nepřízeň osudu pouze pro majetek, nýbrž také pro samotné členy rodiny Mensdorff-Pouilly. Rok 1948 byl charakteristický snahami o exodus rodiny, který byl nakonec úspěšný pro bratry Bedřicha, Alberta a Jana. Pan hrabě Alfons Karel se svojí ženou, synem Hugem a dcerou Terezou se po nezdařilém pokusu o útěk již znovu o emigraci nepokusili a zůstali v tehdejší Československu. Osudy bratrů Mensdorff-

Pouilly se poté ubíraly různými směry, až se opět bratři setkali roku 1991 v Boskovicích, aby vyřešili otázku spojené s restitucí svého panství v Boskovicích.

Po listopadovém převratu roku 1989 se začaly připravovat zákony, jejichž cílem bylo zmírnit, nikoli však napravit, majetkové křivdy napáchané předchozími režimy. Právě restitučnímu procesu a restitučním zákonům, na jejichž základě žádala rodina Mensdorff-Pouilly o navrácení majetku odňatého komunistickým režimem, jsem věnovala druhou část své práce.

Jelikož zákony upravovaly podmínky pro vydání, mezi jinými i podmínky, které musela splňovat tzv. oprávněná osoba, první z potomků po původním vlastníku Alfonsu Karlovi, který žádal o vydání zabraného majetku, byl pan hrabě Hugo. Ten totiž splňoval zákonnou podmínku státního občanství ČSFR a trvalého pobytu na jejím území. Nicméně po zrušení podmínky trvalého pobytu z důvodu její protiústavnosti, se k žádosti o navrácení přidali i zbylí sourozenci.

Restituční proces majetku Mensdorff-Pouilly byl ukončen v roce 2011. V ojedinělých případech soudních sporů dal vždy soud za pravdu rodině Mensdorff-Pouilly. V rámci těchto restitucí bylo rodině vráceno vše podstatné včetně zámeckého areálu. V případech, kdy nebylo možné nemovitosti vydat např. z důvodu zániku stavby, náležela původním vlastníkům finanční náhrada.

Procesem restitucí se tedy majetek dostal zpět do rukou nejpřirozenějších vlastníků, kteří byli v důsledku své výchovy ochotni se o tento postarat a v případě rodiny Mensdorff-Pouilly se starají dodnes i jejich potomci. Tímto mám na mysli hlavně pana Dominika Božka, syna hraběnky Terezie Mensdorff-Pouilly, který se vrátil z Kanady, kam v roce 1968 jeho matka a otec emigrovali, aby vedl společnosti MP Holding, a.s., která spravuje navrácený majetek.

Na úplný závěr bych ráda dodala, že ač komunistický režim spatřoval ve šlechtě, a zejména v rozsahu jejího pozemkového vlastnictví, velký problém a snažil se ho do největší míry omezit či dokonce zcela vyloučit, význam šlechty byl a dodnes je, krom historického odkazu a tradice, spatřován především v dobročinné a humanitární činnosti, charitě a pomoci chudým. Právě charitativní činnosti se věnuje i rodina Mensdorff-Pouilly. Pro příklad mohu uvést darování jednoho z restituovaných domů v Boskovicích Brněnskému biskupství pro účely zřízení denního stacionáře pro postižené. Kromě charitativní činnosti rodina nezištně podporuje také různé kulturní projekty v Boskovicích a zámek a hrad zůstaly veřejně přístupnými objekty tak, jak to restitučníci slíbili při jejich předání zástupcům města a Památkovému úřadu v Brně.

8 Seznam použitých zdrojů

Právní předpisy

- Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb., o neplatnosti některých majetkových jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů.
- Dekret prezidenta republiky č. 100/1945 Sb., o znárodnění dolů a některých průmyslových podniků.
- Dekret prezidenta republiky č. 101/1945 Sb., o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského.
- Zákon č. 142/1947 Sb., o revizi první pozemkové reformy.
- Zákon č. 46/1948 Sb., o nové pozemkové reformě.
- Vyhláška ministra zemědělství ze dne 9. 4. 1948, o zavádění národních správ na majetek, který podléhá revizi první pozemkové reformy a nové pozemkové reformě (trvalé úpravě vlastnictví k zemědělské a lesní půdě).
- Zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd.
- Zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích.
- Zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

Archivní materiály¹⁵¹

- Poslední vůle Alfonse Karla Mensdorff-Pouilly ze dne 30. 5. 1944.
- Rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 10. 3. 1948 č. j. 6098/48-IX-R.
- Výměr Zemského národního výboru v Brně ze dne 20. 4. 1948 č. j. 11.536-VII/44-1948.
- Výměr Okresního národního výboru v Boskovicích ze dne 15. 5. 1948 č. j. B-2798/4-VI.
- Rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 9. 6. 1948 č. j. 33356/48-IX/R 31.
- Rozhodnutí Ministerstva zemědělství ze dne 5. 8. 1948 č. j. 84968/48-IX/B 23.
- Výzva Státní obvodové úřadovny pro pozemkovou reformu v Brně ze dne 10. 1. 1949 č. j. 607/49.
- Dohoda o výkupu půdy ze dne 14. 1. 1949.

¹⁵¹ Archiválie převzaty z archivů členů rodiny Mensdorff-Pouilly a společnosti MP Holding, a.s. – původně z Moravského zemského archivu v Brně, depozitáře na zámku Kunštát.

- Výměr Ministerstva zemědělství ze dne 29. 3. 1949 č. j. 4730/49-IX/A 22.
- Výměr Ministerstva zemědělství ze dne 14. 5. 1949 č. j. 21.929/49-IXA/21.
- Výměr Ministerstva výživy ze dne 22. 12. 1949 č. j. 99.606/49-III/2b.
- Výměr Ministerstva zemědělství ze dne 28. 8. 1950 č. j. 43147/50-IX/A 21.
- Výměr Krajského národního výboru v Brně ze dne 1. 9. 1950 č. j. 552-1/9-1950-IX/5c.
- Výměr Okresního národního výboru v Boskovicích ze dne 6. 3. 1954 č. j. IX-611/6.3-1954.
- Rozhodnutí Okresního národního výboru ze dne 12. 2. 1962.
- Rozhodnutí Státního notářství v Blansku ze dne 11. 3. 1974.
- Výzva k vydání movitých věcí ze dne 28. 10. 1990 a zde dne 19. 3. 1991
- Potvrzení Státního notářství v Blansku ze dne 5. 12. 1990.
- Restituční výzva k Památkovému ústavu v Brně ze dne 12. 1. 1991.
- Potvrzení Okresního úřadu v Blansku ze dne 18. 1. 1991.
- Dohoda o vydání movitých věcí ze dne 23. 5. 1991.
- Výzva k vydání věcí ze dne 27. 9. 1991.
- Uplatnění nároku na vydání nemovitosti k Okresnímu pozemkovému úřadu v Blansku ze dne 11. 2. 1992.
- Žaloba o stanovení povinnosti žalovanému ze dne 26. 3. 1992.
- Uplatnění nároku na vydání nemovitosti k Okresnímu pozemkovému úřadu v Blansku ze dne 29. 5. 1992.
- Rozhodnutí Okresního úřadu v Prostějově ze dne 14. 12. 1992 č. j. PÚ/606/92-Hu-935.
- Dohoda o vydání nemovitostí ze dne 1. 2. 1993.
- Rozhodnutí Okresního úřadu Blansko ze dne 23. 3. 1993 č. j. OPÚ 371/93/KC/461.
- Usnesení Okresního soudu v Blansku ze dne 29. 3. 1993 č. j. 4C 238/92-21.
- Rozhodnutí Okresního úřadu v Prostějově ze dne 13. 4. 1993 č. j. PÚ/606/92-93-Hu-364.
- Usnesení Krajského soudu v Brně ze dne 28. 2. 1994 č. j. 15 Co 243/93.
- Rozsudek Okresního soudu v Blansku ze dne 25. 4. 1994 č. j. 4C 947/92-72.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 26. 10. 1994 sp. zn. II. ÚS 79/94.
- Žaloba o určení vlastnictví k 3 023 ks knih ze dne 20. 12. 1996 č. j. 16630/96 práv. C394.
- Dohoda o vydání nemovitostí ze dne 4. 3. 1997.

- Vyjádření žalovaných k žalobě o určení vlastnictví k 3 023 ks knih ze dne 11. 8. 1997 č. j. 3 C 1323/96.
- Usnesení Okresního soudu v Blansku ze dne 24. 7. 2001 č. j. D 1260/2000.
- Rozhodnutí Pozemkového úřadu Blansko ze dne 8. 2. 2011 č. j. PÚ 192/92/NO-AN/2586.

Monografie, slovníky, komentáře

- BENDA, Josef. *Restituce majetku bývalých šlechtických rodů po roce 1989*. Praha: Studie Národohospodářského Ústavu Josefa Hlávky, 2009. 571 s. ISBN 978-80-9047-622-6.
- CELTA, Jan. *Unikátní encyklopedie na pokračování: zámek Boskovice*. Plzeň: Fraus, 2004. 16 s. ISBN 80-7238-267-5.
- DOČEKAL, Boris. *Osudy českých šlechticů*. Jihlava: Listen, 2002. 144 s. ISBN 80-86526-00-3.
- HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2003. 1340 s. ISBN 80-7179-740-5.
- KOŤÁTKO, Jiří. *Pozemková reforma*. Praha: Ministerstvo informací a osvěty, 1949. 36 s.
- KOŤÁTKO, Jiří. *Zákony naší pozemkové reformy*. Praha: Ministerstvo informací, 1945. 63 s.
- KUKLÍK, Jan a kol. *Konfiskace, pozemkové reformy a vyvlastnění v Československých dějinách 20. století*. Praha: Auditorium, 2012. 114 s. ISBN 978-80-87284-25-4.
- KUKLÍK, Jan. *Mýty a realita tzv. „Benešových dekretů“: Dekrety prezidenta republiky 1940-1945*. Praha: Linde a.s., 2002. 511 s. ISBN 80-7201-352-1.
- KUKLÍK, Jan. *Znárodněné Československo: Od znárodnění k privatizaci – stání zásahy do vlastnických a dalších majetkových práv v Československu a jinde v Evropě*. Praha: Auditorium, 2010. 444 s. ISBN 978-80-87284-12-4.
- MICHL, Jaroslav, PETRŮV, František, NOVÝ, Josef (edd.). *Revise první pozemkové reformy*. Praha: Orbis, 1948. 757 s.
- OTÁHAL, Milan. *Zápas o pozemkovou reformu v ČSR*. Praha: Československá akademie věd, 1963. 263 s.
- PRŮCHOVÁ, Ivana. *Restituce majetku podle zákona o půdě*. Praha: C.H. Beck, 1997. 279 s. ISBN 80-7119-110-5.

- SLABÁKOVÁ, Radmila. *Archivní pozůstalost rodu Mensdorff-Pouilly v Čechách a na Moravě*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1996. 125 s.
- SLÁMA, František. *Soupis Polního hospodářství a administrace*. Boskovice: nákl. vl., 1936.
- ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. *Rodinné strategie šlechty: Mensdorffové-Pouilly v 19. století*. Praha: Argo, 2007. 435 s. ISBN 978-80-7203-859-6.
- VOTÝPKA, Vladimír. *Návrat české šlechty*. 2. vydání. Praha-Litomyšl: Paseka, 2002. 432 s. ISBN 80-7185-506-5.
- VOJÁČEK, Ladislav a kol. *Vývoj soukromého práva na území českých zemí*. Díl I. Brno: Masarykova univerzita, 2012. 615 s. ISBN 978-80-210-6006-7.

Články a ostatní zdroje

- DUFEK, Pavel. Restituce šlechtických velkostatků v Čechách po druhé světové válce. In HAZDRA, Zdeněk, HORČIČKA, Václav, ŽUPANIČ, Jan (edd.). *Šlechta střední Evropy v konfrontaci s totalitními režimy 20. století*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2011, s. 323-328.
- RYCHLÍK, Jan. Pozemková reforma v českých zemích v letech 1945-1948. In RAŠTICOVÁ, Blanka (ed.). *Zemědělství na rozcestí 1945-1948: sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 22. - 23. 9. 1998*. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1998, s. 7-18.
- SKŘIVÁNEK, František. O čem mluví erb. *MF Dnes*, 7. července 2004, s. B6.
- ŠEBKOVÁ, Iva. Lokální patriot a velvyslanec. *MF Dnes*, 7. července 2004, s. B6.
- ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila. Šlechtic: Příklad Huga Mensdorffa-Pouilly. In FASORA, Lukáš a kol. (edd.). *Člověk na Moravě ve druhé polovině 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2011, s. 17-33.
- MP LESY, spol. s.r.o. *Obchodní společnost MP LESY, spol. s.r.o.* [online]. mplesy.cz, Dostupné na <<http://mplesy.cz/text/cs/o-spolecnosti.aspx>>.

9 Abstrakt

Tato práce řeší státní zásahy do soukromoprávních vlastnických vztahů po druhé světové válce prováděné komunistickým režimem, přičemž pozornost je zaměřena na dopady těchto zásahů na majetek šlechtického rodu Mensdorff-Pouilly, konkrétně na velkostatek Boskovice. Práce se věnuje zejména druhé pozemkové reformě a souvisejícím právním předpisům, na základě kterých došlo k odnětí majetku tohoto rodu. Cílem druhé části práce bylo představit proces restitucí, který započal v 90. letech minulého století a který představoval obnovu soukromoprávních vztahů a zmírnění, nikoli však napravení, následků majetkových křivd způsobených předchozím režimem. I v tomto případě byla pozornost zaměřena na konkrétní právní předpisy, na základě kterých žádali potomci původního vlastníka velkostatku Boskovice o navrácení svého majetku.

K dosažení cíle práce posloužily především rozbor dokumentů ze soukromých archivů členů rodiny, které se staly velkou oporou mé práce, a listiny zde získané přispěly k naplnění účelu práce, a to zejména konkrétními rozhodnutími státních institucí, kteréžto se vztahovaly na hraběcí majetek.

Nejen provedenou analýzou jednotlivých období a předpisů, které zasáhly hraběcí majetek, ale také přiblížením osudu samotného původního vlastníka velkostatku Boskovice a jeho rodiny se, dle názoru autorky, podařilo přispět ke komplexnímu pohledu na problematiku dané doby. Přínos této práce spočívá v rozboru tématiky popsané teoreticky a její nastavení na zcela konkrétní a specifické příklady v rámci majetku Mensdorff-Pouilly, jež doposud nebylo předmětem žádného zpracování.

Výsledkem práce je zjištění, že v rámci státních zásahů provedených komunistickým režimem došlo k odnětí veškerého majetku velkostatku Boskovice jeho původnímu vlastníkovi hraběti Alfonsu Karlovi, aby toto mohlo být následně navráceno v rámci restitucí do rukou jeho potomků. Práce a její zjištění by mohly do budoucna sloužit jako základ prací srovnávacích zejména ve spojitosti s restitucemi ostatních šlechtických rodů jak u nás, tak i v jiných postkomunistických zemích.

Abstract

This paper addresses state intervention into private ownership after the Second World War under the auspices of the Communist regime. Attention is focused on the impact these interventions had on the Boskovice estate, the country seat of the aristocratic Mensdorff-Pouilly family. The thesis pays particular attention to the second land reform, and related-legislation, which formed the legal basis used to deprive the Mensdorf-Pouilly's of their property. The second part of the thesis introduces the restitution process, which began in the 1990's, and which represented restoration of civil relations as well as mitigation, but not rectification, of the consequences of property injustices, caused by the previous regime. Consideration is given to the specific legislation used by the descendants of the original owners of the estate, in their claim for the restitution of the property.

Analysis of documents from the private archives of family members especially helped achieve the aims of this work, and the obtained charters contributed greatly to gaining a thorough understanding of the decisions made by state institutions relating to the Count's estate.

The author believes this work makes a valuable contribution to praxis by combining an analysis of the legislative consequences of the period on the Count's property, with an examination of how this affected the fate of the family. From this perspective, the theoretical discussion is set within the living example of the Mensdorff-Pouillys' circumstances at the time – and thus provides an approach which, until now, has been absent from the existing body of research.

The findings of this work show the process of how the entire assets of the Boskovice estate were seized from the original owner, Count Alfons Karel, and placed into state ownership. It examines the period of full restitution and the subsequent return of the property to the descendants of the Count. By examining the case of one particular instance of property restitution, the work can serve as a basis for comparative studies in the future, especially other cases of property restitution by aristocratic families, both here and in other post-communist countries.

10 Klíčová slova

Dekrety prezidenta republiky, druhá pozemková reforma, národní správa, konfiskace, restituční, státní zásahy do soukromého vlastnictví, šlechta, vyvlastnění, znárodnění

Key words

Presidential decrees, second land reform, national administration, confiscation, restitution, state intervention into private ownership, nobility, expropriation, nationalization

11 Přílohy

Rodový znak Mensdorff-Pouilly

Hrabě Alfons Karel Mensdorff-Pouilly

Hraběnka Marie Mensdorff-Pouilly

Zámek Boskovice

Pozn. fotografie ze soukromého archívu hraběte Huga Mensdorff-Pouilly

Na zámku v Boskovicích jsou zleva hrabě Jan, hrabě Hugo a hrabě Albert Mensdorff-Pouilly (VOTÝPKA, Vladimír. *Návrat české šlechty*. 2. vydání. Praha-Litomyšl: Paseka, 2002, s. 361.)

Zleva hrabě Hugo, hrabě Bedřich a Dominik Božek, syn hraběnky Terezie Mensdorff-Pouilly

Hrabě Hugo Mensdorff-Pouilly

Hrabě Bedřich Mensdorff-Pouilly s manželkou

Pozn. fotografie ze soukromého archívu hraběte Huga Mensdorff-Pouilly